

KUBBEALTI

AKADEMİ

MECMÛASI

Sâmiha AYVERDİ

Kemal Yurdakul AREN

Aydın BOLAK

Memduh CUMHUR

Mehmet DEMİRCİ

Özcan ERGİYDİREN

Ahmet Yüksel ÖZEMRE

Nermin PEKİN

Fuad SAMUK

Kâmil UĞURLU

Zeynep ULUANT

Mustafa USLU

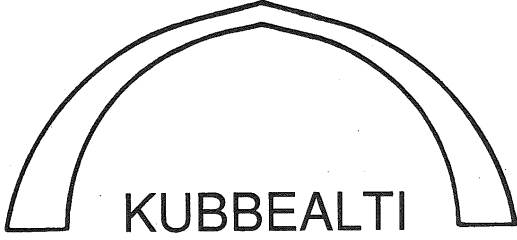
Kâzım YETİŞ

YIL: 25

NİSAN 1996

SAYI: 2

AKADEMİ

MECMÛASI

YIL: 25

NİSAN 1996

SAYI: 2

KUBBEALTI AKADEMİ MECMÛASI,

– Üç ayda bir çıkar.–

**Kubbealtı Akademisi
Kültür ve San'at Vakfı
Kubbealtı İktisâdî İşletmesi a.**

Sâhibi

Sinan ULUANT

Yazı İşleri Müdürü

İlhan AYVERDİ

Yayın Danışmanları:

*Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa Tahralı
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Dr. İbrahim Aydın Yüksel*

Haberleşme Adresi

*Peykhâne Sok. Nu. 3
34400 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: (0 212) 516 23 56
Fax: (0 212) 517 14 60*

Posta Çeki Nu.

337056

Yurtiçi Abone Şartları

*Yıllık: 400.000.- TL.
Öğretmen ve Öğrencilere
Yıllık: 250.000.- TL.*

Yurtdışı Abone Şartları

(Posta ücreti dâhil)

30 DM

25 \$

*Mecmûamızdaki yazılar
kaynak gösterilerek iktibas
edilebilir.*

Temsilcilerimiz

Türkiye Diyanet Vakfı

*Ankara Yayınevi
Necatibey Cad. Ankara İş Hanı
Nu. 8/32-33 Sıhhiye
ANKARA*

Ecdâd Kitapevi

*Mithat Paşa Cad. 46/8
Lades Han Alt Kat
Yenişehir - ANKARA*

Bilge Kitapevi

*Atatürk Cad. Osmanlı İş Hanı
Nu. 105
BURSA*

Akademi Kitapevi

159. Sok. 6/A Bornova-İZMİR

Furkan Kitapevi

*İstiklâl Cad. Letâfet Sok.
Nu. 52 Başoğlu İş Merkezi
SAMSUN*

Basıldığı Yer:

*Onur Grafik Ltd.
Tel: (0 212) 516 10 72
Çemberlitaş-İstanbul*

İÇİNDEKİLER

Mühürücü Rauf Efendi	Sâmiha AYVERDİ	5
İslâm, "Hoşgörü" ve "Eşitlik"	Prof. Dr. A. Yüksel ÖZEMRE	10
Yahyâ Kemal'in Türk Evi Hülyâsı, Aşk ve Roman Denemesi	Nermin PEKİN	29
Türkiye'nin Fikir Hayâtında Son 25 Yılı ve Vakıflarımız	Aydın BOLAK	33
Hazret-i Yesevî'nin Huzûrunda	Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ	47
Ulu Bir Osmanlı Çınarı Ekrem H. Ayverdi'nin Ardından	Fuad SAMUK	51
Şiir-Kıt'a	Mustafa USLU Memduh CUMHUR	54
Manisa'da Kandil	Y. Mim. Özcan ERGİYDİREN	55
Bir Taassup Örneği ve II. Abdülhamid	Prof. Dr. Kâzım YETİŞ	59
Konya'nın Batısı Takkeli Bir Dağ	Kâmil UĞURLU	63
Abdülhamid Han Gerçeği	Zeynep ULUANT	65
Gördüklerimiz-Okuduklarımız	Kemal Y. AREN	71

Kubbealtı Akademi Mecmûası, 4.10.1976 da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mûcibince 8.11.1976 târihli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge numarasıyla tavsiye edilmiştir.

MÜHÜRÇÜ RAUF EFENDİ

Sâmiha AYVERDİ

Bu yazıya başlık olarak: "Kayıp Aranıyor" serlevhasını koymayı uygun buldumsa da, haklı olarak karşıma, "Kaybolan nedir ve arayan da kimdir?" mukadder suâli çıkacağından, mecbur olacağım cevap ise değil bir makâle, belki hacımlı bir kitapla karşılanabileceği için bu cesâreti gösteremedim.

***

San'atını, işini, üretimini ve menfaatini çevresi için paylaşan bir ahlâk ve cemiyet üstüne gerilmiş bir fazîlet zinciri olan "Ahî" teşkilâtı temelinde tasavvuf prensipleri yatan birlik ve îmânî semâvî bir ihsan olarak kütlenin üstüne yağdırmak sûretiyle ferdi de cemiyeti de asırlarca beşlemiş, medenîleştirmek yolunda ileri adımları attırmış, insanı insan demeğe lâıyk hâle getirmekte pay sâhibi bir târihî yâdigâr olarak iftiharlarımızın başında gelen müesseselerimiz arasında yer almıştır.

Meslekî öğretim kadar, kültür, ahlâk, edeb ve erkân eğitimi de birlikte yürüten Ahîlik teşkilâtı, iktisâdî istikrar ile içtimâî âhenge ve bir bakıma siyâsî muvâzeneye de tesir etmekte idi.

Sabır, cömertlik, tevâzû, dürüstlük, yiğitlik ve tevhîde dayalı bütün fazîlet ve meziyetler, islâmın esas cevheri arasında olduğu için fütüvvetten beslenen "Ahîlik", hattâ loncaya varıncaya kadar devam edegelen bu islâmî-insânî terkip bir san'at, bir meslekî ve içtimâî müessese olduğu hâlde zaman oldu ki îmânî bir öcû kabûl etmeğe meyletmış fikir dünyamız bu târihî yapıyı gerilik ve yobazlıkla eş tutmaya başlamıştı.

Halbuki fütüvvet üstüne kurulmuş olan Ahlik müessesesi taassubu kadro dışı bırakmakta ve tasavvufun, ferdin ve kütlelerin dünya görüşüne ve neticede de hayâtın bütününe sirâyet etmiş olmasıyla bir tasfiyeli ve dört başı mâmur insan tipi şekillediğinden, devletin ve milletin hâlini ve geleceğini sigortalamakta hemen tek sözü geçkin kuvvet olmuştur.

Öyle ki Türk toplumunun iliğine kemiğine işliyerek an'anede, hukukta, vicdâniyette hulâsa günlük hayâtın her safhasını, bütününi kucaklayan tasavvuf, öyle bir tevhîd örtüsü olmuştur ki sözde değil, ancak yaşanarak idrâk edilir bir kudret sayılabilir. Şu du var ki Türk, tasavvufun fikrî cephesine baş eğmekten ziyâde amelî yönünü ihtiyar etmiş ve onu yaşayarak cemiyetin derûnî sağlığını temîn etmiştir. Öyle ki bencil dünyâsı içinde kabuk bağlamış uyuşuk, dengesiz kütlelere, ferâgatin ve prensip adına yaşamamanın ibâdet zevkini aşilayarak insanoğlunu fedâkârlık aksiyonlarına itmiş, ferdi de, cemiyeti de, hayvânî engellerden aşirtarak tasfiye ile hamleciliğin zevki içinde güvenilir insanlar hâline getirmiştir.

***

Tasavvufla taassup zıt kutuplar olarak birbirinden uzak iki ayrı dünyâ görüşüdür. Öyle ki tasavvuf, dini, câmiye hapsetmek istiyen taassubun elinden çekip onu cemiyetin bütününe mâl ederek yaşanır hâle getirmekliğin yoludur. Böylece de î mânî ve tefekkürü hurâfelerin baskısından kurtarıp hür düşüncenin ufkunda at koşturmaya yönelmiştir.

Tasavvuf, Ahliğin harcını lehimleyici öyle bir unsurdur ki Batı'nın hamuru kapitalist zihniyetle yuğrulurken Türk'ün iktisâdî hattâ sosyal hayâtında ferde şahsî menfaatten evvel bir ilâhî mes'ûliyet anlayışının gereği olan kütle hayrına hizmet fikri ancak onda tatbik zemini bulmuştur.

İslâm, âlemşümûldür. Bu yüzden de birbirleriyle kucaklaşan millet-ümmet anlayışı, mucizeli ve itidâlli olarak beşeriyete tevhîd gözü ile bakıp inançta ve amelde î mânînin îcâbı olarak müesseselerini de bu temel anlayış üzerine kuran Türk, san'at ve ticâret hamlelerinde şahsî çıkarlarından evvel devletin, milletin ve çevresinin menfaatlerini hesaba katarak bir mozayik işler gibi işlemeyi bir ibâdet saymış bulunuyordu.

***

Bir ucu Beyazıt tarafında, diğer ucu ise Kapalı Çarşı'nın ağzına yakın olan daracık geçidin adı vaktiyle Sahaflar Çarşısı imiş. Ben, bu çarşıyı ancak Hakkâklar Çarşısı olarak bilirim.

Son hâk ustası Mühürçü Rauf Efendi'nin yerden bir arşın yükseklik-

te kutu gibi ufacık dükkânı, diğerleri gibi halılar, minderlerle bir oturma odası havasında idi. Müşteriler dâimâ dışarda kalarak siparişlerini yaparlardı. Şâyet içeri girmek isteyen olursa pabuçlarını çıkarır, bu sûretle esnaf ve müşteri karşılıklı oturarak hem yârenlik eder hem de alış verişlerini görürlerdi. Çok defa bu, sokaktan bir arşın yüksekteki dükkânın önünden geçtiğimde kızıl sakalına yer yer beyazlar düşmüş Rauf Efendi'ye selâm vermek benim için zevkli bir borç olurdu.

Mühürçü Rauf Efendi, bir irfan, ahlâk ve dürüstlük âbidesi insandı. Bu çarşıya çocuk yaşında çırak olarak gelmiş, seneler sonra kalfalığa yükselmiş, nihâyet ustalık berâtını alıp mesleğin âdeti gereğince, kendisine dükkân açılmak zamanı da gelince çocuğu olmayan yaşlı ustası, senelerce ahlâkını ve îmânını denediği bu genç ustaya dükkânını bırakarak evine çekilmiş bulunuyordu.

***

O devirde cemiyet, sermâye ve emek kavgası diye bir mâcerâ, bir cenk tanımıyordu. Ancak Batı'nın Şark'a ve Türk'e uygun gördüğü mahkûmiyet kararları içinde, çalışan ve çalıştıranlar arasında bir gladyatörler döğüşüdür başladı. Böylece de Türk toplumunun içine işlemiş asırlık derûnî olgunluk ile arası açılınca, düşünüş ve yaşayışında da bir çözülmeye başlamış oldu. Bu sûretle de cemiyet, bir yeni ve farklı medeniyet şartının maddeden ibâret kılıfı içine girmeğe mecbur edilince fertte de cemiyette de buhranlar, düzensizlikler ve huzursuzluklar başlamış oldu.

Beğenmeyip hayatımızdan dışarı ittiğimiz târihî ve millî değerlerimizin yerini başka medeniyetlerin felsefe artıkları ile doldurmanın tabiat kanunlarına aykırılıklarını olsun düşünecek kafalar yetiştirememekle, bugün kaosa çevirdiğimiz dünyamızda şaşkın ve züğürt bulunuyoruz. Ancak, üstüne gaflet ve cehâlet tozları yığılmış şark tefekkürünü yeniden gün ışığına çıkaracak kafayı beklemek tek tesellimizdir.

Cemiyetlerin mîmarları ve yol göstericileri kâmil insanlardır. Kendini kütleye nezretmiş bu dâvâ adamlarının ve prensipleri için yaşayan ve yaşamayı öğretenlerin varlıklarından habersiz olanlar, dünyâda tutunacak dalı olduğunu kabûl edemediklerinden boşlukta sallanıp kalmalarına nasıl şaşılır?

***

Dükkânını devrettikten sonra hastalanıp yatağa düşen ustanın hiçbir kaygı ve endişesi yoktu. Zîra evlâdı yerine koyduğu Rauf Usta, bir ayağı sakat olmasına rağmen, günün kazancını her akşam uzak bir semtte olan

ustasının evine götürerek teslim ettikten sonra kendi evine gidiyordu.

Çocuk yaşında çarşıya geldiği çıraklık yıllarının birinde ustası bir komşu ustaya kendisi ile haber göndermişti. Çocuk konuşurken komşu usta küçük çırağın yüzüne ciddi ve sitemkâr bakarak sözünü kesmiş ve: "Sen evvelâ mintanının yakasını ilikle de öyle konuş!" demiş. Çocuk, kıyâfette dahî lâubâliliğin meslek gereğine aykırılığını bildiğinden, hemen eli, düğmesi çözükle yakasına giderek komşu ustanın te'dîb yollu îkâzını saygı ile yerine getirdikten sonra sözünü tamamlayarak aldığı cevâbı ustasına iletmış olduğunu seneler sonra kendisinden dinlerken Rauf Efendi sözlerine şöyle devam etmişti: "Biz çıraklar, yalnız kendi ustamıza değil, bütün lonca erkânının üstümüzde terbiye edici vazîfeleri olduğunu öğrenmiştik. Bir de, çıraklar, kalfa oluncaya kadar iş îcâbı bir başka ustanın dükkânına gitmeleri gerektiğinde "edeb kapısı" denen, dükkânların arka kapılarında işlerlerdi. Ön kapı yalnız müşterilerle ustalara mahsustu.

Mühürçü Rauf Efendi'den öğrendiğim mühim bir husus da saygısız bir müşteri gelip de kazdırmak istediği mühüre menfaati îcâbı eski bir târîh kazdırmak isterse, bu teklîfi bir kese altın karşılığı olsa da kabûl edilemezdi. Ve şimdiye kadar hiçbir ustanın bu sahtekârlığı yapmamış olduğunu iftiharla anlatmıştı.

***

Rauf Efendi gibi lonca esnafının hepsi de bu çarşıda kalfa ve usta olabilmek için gerekli ateş çemberini atlamış kimselerdi. Öyle ki meslek haysiyetine toz kondurmayan bu irili ufaklı esnaf, yüzlerce lonca mensûbu ile dâvetlilerin huzûrunda yapılan "peştimal kuşanma" merâsiminde ellerine, dillerine, bellerine doğru olacakları yemînini ettikten sonra bu ünvanı kazanırlardı.

İşbu yazıya başlık olarak kullanmak istediğim "Kayıp Aranıyor" cümlesindeki kayıp, cemiyetin aramak vazîyetinde olduğu o târîhî, beşerî-ilâhî eksikliklerdir. İşte meslekî bilgi ve bir iktisâdî istikrar unsuru olduğu kadar, cemiyetin bütününe sirâyet etmiş olan bu islâmî-insânî anlaşmanın hasretini çekmekte bulunuyoruz.

Zavallı bir adam, evden kaçan çocuğunu ya da sokakta düşürüp kaybettiği evrâkını, parasını, saatini getirene bahşış vâdeder. Yâhut da insâniyet nâmına ricâ eyler.

Bizim ise bir kayıp îlânı vermemiz îcâb etse, acaba ne der, nasıl bir dil kullanırdık? Bin sene evvel doğmuş, on asır ömür sürmüş fütüvvet, ceddimiz Selçuklu'nun kolu kanadı altında büyüüp serpilmiş atamız.

Osmanlı'da erginleşerek ahîlik olmuş, zamanla bedeninde ve rûhunda za-af alâmetleri görülmesine rağmen gene de zürriyeti devam ederek "Lonca" adını almış bu edeb, îman, ahlâk ve irfan ocağı babamızı kayborduğu, saklandığı yerden bulup getirene nasıl bir bahşış vermemiz gerekir?

İşte devlet olarak, millet olarak târihî gelenek ve göreneklerimizin kaybını aramanın dört duvar arasında dertleşmekle gerçekleştirmeyeceğini bilmemiz gerekir.

İSLÂM, "HOŞGÖRÜ" VE "EŞİTLİK"

Prof. Dr. Ahmet Yüksel ÖZEMRE

Müsâmaha, Hoşgörü ve Tolerans

Çeşitli sözlükler **müsâmaha** için: 1. Hoşgörme, gözyumma, bir suçluya karşı şiddet göstermeyip geçiverme(!); 2. İhmâl, dikkatsizlik, gevşeklik; 3. Aldırış etmeme, kayıtsız kalma; 4. Savsaklama (Bk. 1. Hayat Büyük Türk Sözlüğü, 2. Büyük Larousse Sözlük Ve Ansiklopedisi, 3. Meydan Larousse, 4. Ferit Devellioğlu: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat) anlamlarını takdîm etmekte ve bu sözcüğün cömertlik, elaçıklığı, iyilikseverlik anlamlarındaki arapça **semâhat** sözcüğünden türediğine de dikkati çekmektedirler.

Hoşgörü dilimizde nisbeten yeni tutunmuş bir kelimedir. Bu kelimenin Meydan Larousse'a göre anlamı:

"Savundukları görüşler ve açığa vurdukları duygular bizimkilerle çelişen kimseleri sabırla karşılama, müsâmaha";

ve Büyük Larousse Sözlük Ve Ansiklopedisi'ne göre de:

"1. Başkalarının kendisininkinden farklı düşünme ve yaşama biçimleri olmasını kabûl eden kimsenin tutumu, müsâmaha, tolerans; 2. Kimi durumlarda bir kimsenin bir kurala bir yasaya uymamasına göz yummayı getiren esneklik; 3. Anlayış, yüce gö-

nüllülük(!) gösteren, çevresindekilerin davranışlarını hoş gören kimsenin tutumu"

olarak verilmektedir.

Tolerans kelimesine gelince, lâtince kökenli olan bu kelime lâtince **tollerâre** yâni (bir sıkıntıya, bir zorluğa, rahatsız edici bir şeye) katlanmak fiilinden türetilmiş olup Nouveau Petit Larousse En Couleurs'ün 1968 baskısına göre:

"1. Başkalarında bizimkilerden farklı düşünce ve hareket tavırlarının ve farklı duyguların varlığını kabûl etme eğilimi: **sosyal hayatta fazilet toleransdan daha faydalıdır**. 2. Bazı durumlarda birine lûtufta bulunmak: **Bu bir hak değil bir toleranstır**. 3. Organizmanın ızdırap çekmeksizin bazı maddelere katlanma özelliği: **barbitürikli ilâçlara tolerans şahıslara göre çok değişkendir**. 3. Bir imâlâtta müsâmaha edilen boyut ya da ağırlık fazlası ya da eksiği: **mâdenî paralarda tolerans olabildiğince küçük-tür**. 4. Tolerans Evi: Fuhuş yapılan ev, genelev."

anlamlarını taşıyabilmektedir. Fernando Palazzi: Novissimo Dizionario Della Lingua Italiana (Casa Editrice Ceschina, Milano; 2. baskı, 1970) ise tolerans için:

"1. Başkalarının bizim duygularımızla ya da fikirlerimizle uyuşmayan şeyler söylemesine ve işler yapmasına müsâde eden ve başkalarının hatâ ve kuşurlarını affeden hoşgörü hasleti: **politik ya da dinî tolerans**. 2. Şerre ve ağrıya katlanma yeteneği."

tanımlarını vermektedir.

Bu tanımlar dikkatle incelendiğinde şu tesbitlere varılmaktadır:

1) Günlük hayatta bâzen aynı kapsamda kullanılmalarına rağmen müsâmaha, hoşgörü ve tolerans A) hem etimoloji açısından birbirlerin-

den farklıdırlar ve hem de B) semantik açıdan farklı içeriklere delâlet etmektedirler.

2) Tanımları ve nüansları ne olursa olsun, her üç kelimeye de atfedilmek istenen anlamın delâlet ettiği ortak kavram: "**olumsuz bir durum karşısında olumsuz bir tepki göstermeme hâli**" ne işâret etmektedir.

3) Bu tepki göstermeme hâli, kişiye cebren empoze edilen bir hâl değil de kişinin kendi hür irâdesi ve hür seçimi ile takındığı bir tutumdur.

Hiç kuşkusuz böyle bir "tepki göstermeme"nin de kişiden kişiye ve toplumdaki topluma değişen bir takım motivasyonları olacaktır. Bunlar: 1) vurdumduymazlık (ya da nemelâzımcılık) olabilir; 2) sabır ve merhamet duyguları olabilir; 3) düpedüz mazoşist bir eğilim olabilir; 4) olumsuz bir durum karşısında olumsuz bir reaksiyon gösterildiği takdirde olumsuz ve şiddetli bir reaksiyonla karşılaşmaktan çekinmek olabilir; 5) olumsuz durumun, kendisinin cesâret edemediği bir reaksiyonu dile getirmiş olmasının bahşettiği örtülü bir tatmin olabilir; 6) söz konusu olumsuz durumu, temelde, tasvib etmek olabilir; 7) her çeşit olumsuz durumu tasvib eden, kurulu düzene itiraz etmeyi fazilet addeden bir ruh hâleti olabilir; ve nihâyet 8) bu olumsuz durumu tasvib etmenin kendisini herkesden farklı bir statüye erdirdiği zannı olabilir.

Ayrıca tolerans, hoşgörü ve müsâmaha kelimeleri arasında bunların içerdikleri **dinamik açıdan** da büyük fark vardır. Gerek tolerans, gerekse hoşgörü, bunun müellifinin olumsuz bir duruma karşı yönlendirilmiş olduğu, **tek yönlü** bakış açısına işâret etmektedir. Oysa müsâmaha, her ne kadar sözlüklere açıkça geçmemiş ise de, tıpkı: mübâdele (karşılıklı değiş-tokuş etmek), mücâdele (birbiriyle cidâlleşmek), müdâbire (birbirine arkasını dönme), mükâleme (karşılıklı konuşma), mükâreme (eliyaçıklık konusunda karşılıklı yarışma), mükâtebe (karşılıklı yazışma), mülânese (el ile birbirine dokunma), mülâsaka (birbirine yapışma), mülâtefe (birbiriyle şakalaşma), mümâsaha (birbirine sözle yumuşak hareket etme), münâkaşa (karşılıklı tartışma), münâzaa (karşılıklı ağız kav-

gası), münâzara (kurallara uyarak karşılıklı konuşma), müsâlâha (karşılıklı uzlaşma), müsâvat (iki şeyin aynı niteliklere sâhip olması), müsâyefe (birbirine kılıç çekme), müsâyere (en az iki kişinin birbirlerine yol arkadaşı olması), müşâtara (biriyle bir şeyi yarı yarıya bölüşme), ilh.... kelimelerinde olduğu gibi **iki kişinin birbirine karşılıklı semâhatte bulunmasına delâlet ettiğinden tek yöne değil, karşılıklı iki yönün varlığına işâret etmektedir.**

Bu itibarla, eğer müsâmaha hoşgörüyü ifâde ediyor ise, kendisine hoşgörü ile muâmelede bulunulan kimsenin de bu hoşgörülü kimseye karşı hoşgörülü olması gerekir. Hâlbuki bu her zaman böyle değildir. Binâenaleyh müsâmaha kelimesi tolerans ve hoşgörü kelimelerinin ortaya koydukları anlamdan farklı bir anlama sâhiptir. Bu her iki sözün eşanlamlı olarak kullanılması ise ancak bir "galat-ı meşhur" statüsü çerçevesinde olabilir.

Tolerans (fransızca: tolérance, italyanca: tolleranza) kelimesinin zıddı fransızcada "intolérance" ve italyancada da "intolleranza"dır. Nouveau Petit Larousse En Couleur "intolérance" için: "Politik ve dinî konularda görüş ve inanç bakımından farklı kimselere karşı takınılan hınç dolu saldırgan tavır" ve Novissimo Dizionario Della Lingua Italiana da "intolleranza" için: "Başkalarının kendininkinden farklı bir görüşe sâhip olmalarına tahammül etmeme hâli" tanımlarını vermektedirler. Büyük Larousse Sözlük Ve Ansiklopedisi ise: "Bir düşünceye, bir inanışa körü körüne bağlanma, başka düşünceleri, başka inançları bütünüyle yadsıma"yı (reddetmeyi) **taassub** ya da **bağnazlık** olarak tanımlamaktadır. Buna göre tolerans ya da hoşgörünün zıddı toleranssızlık ya da hoşgürsüzlük değil taassub ya da bağnazlıktır.

Tolerans, Tıpkı Eşitlik Gibi, İslâmiyet-dışı Bir Paradigmadır

Tıpkı **eşitlik** (müsâvat) kavramının İslâm-dışı bir kavram olması ve Kur'an'da bulunmaması gibi, **hoşgörü** (müsâmaha) kavramı da Kur'an'da ve tesbit edebildiğim kadarıyla, müteber Hadîs külliyyâtlarında yer alma-

maktadır. Her iki kavram da Batı Hıristiyan Medeniyetine has **paradigmalar**, yâni "**düşünce kalıpları**" dır.

Buna karşılık Kur'ân, pekçok âyetlerin de te'yid ettiği gibi, toplumsal hayatın düzenlenmesi konusunda nizam koyucu kavramlar ve **dolayısıyla da dinî vecibeler** olarak; **adâlet, ihsân, merhamet, sabır ve af** kavramlarını temel olarak alır. (Bakınız, meselâ: II/112; III/134, IV/58, 105-109, 135; 149; V/8; VII/29, 181; XVI/90; XXVI/205-207; XXXI/3-5; XXXVIII/26; XL/20; XLII/37, 40-43; XLIX/9; LVII/25; XC/17-18 âyetleri).

Günümüzde "eşitlik ilkesine inanmış olmak", genellikle, "hoşgörülü olmanın" da "âdil olmanın" da temeli olarak sunulmaktadır. "Eşitlik" ve "Hoşgörü"nün hıristiyan Batı'ya has birer kavram iken nasıl olup da hiç filtre edilmeden ve bunların islâmî yanları olup olmadığı araştırılmadan Türk toplumuna sızmış olması ve hattâ itibar kazanması ilgi çekicidir. O kadar ki, bugün gerek "Eşitlik" gerekse "Tolerans (Hoşgörü)" kavramlarının İslâm-dışı kavramlar olduğu açıkça ifâde edildiğinde "Böyle bir iddia İslâm'a karşı büyük bir bühtândır" diyerek buna şiddetli tepki gösteren pekçok hâlis ve muhterem müslüman vardır. Bu da medya aracılığıyla yapılan propagandaların insanları nasıl etkin bir biçimde Pavlov'un **şarhli refleksine** tâbî tutmakta ve idrâklerini ne kadar köreltmekte olduğunu bir başka delîlidir. Şimdi, **tolerans** kavramından önce **eşitlik** kavramının gelişmesini ve ortaya çıkardığı garâbetleri incelemek istiyorum.

"Eşitlik" Paradigması

"Eşitlik" (ya da arapça-osmanlıca deyiimiyle **müsâvat**) hangi yaştan ve hangi toplumsal tabakadan olursa olsun, hemen herkesin ömrü boyunca diline pelesenk ettiği; kendini ezik, dezavantajlı ya da suçlu hissettiği her durumda sihirli etkisine sığındığı bir kelime olarak kendini göstermektedir. Sihri de herkesin bu kelimenin mâhiyetine atfettiği anlamın sübjektif, değişken ve muğlâk olmasından ileri gelmektedir.

"Eşitlik", aslında, Fransız İhtilâli'nin insanlığa empoze etmiş olduğu bir slogandır. "**Liberté, Egalité, Fraternité**" yâni "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" (ya da arapça-osmanlıca deyiimiyle: "Hürriyet, Müsâvat, Uhuvvet") bu ihtilâlin gerçekleştirmeyi taahhüt ettiği ve bir slogan şeklinde ilân ettiği programı idi.

Bir sloganın işlevi, bir kimsenin "iştirâk içgüdüsü"nü tahrik etmek, onu rasyonel düşünce ve otokontrol sınırlarını aşmağa sevk etmek ve sloganın sürekli tekrarıyla oluşan **şartlı refleks** aracılığıyla da onda belirli bir düşünce veyâ davranışı tetiklemektir. Slogan tek bir kelimedenden, sentaksı olmayan bir kelimeler dizisinden ya da kısa bir cümleden ibâret olabilir; genellikle bir emri ya da bir hükmü ifâde eder; veyâhut da burada olduğu gibi, izlenmesi gereken bir dizi ilkeyi belirtir. Bir sloganın sık ve sürekli tekrarlanması, beynin normal tefrik ve temyiz fonksiyonlarını şartlı refleks etkisiyle uyuşturup ta'til ederek o slogan hakkında beynin kritik bir düşünce ve analiz üretme yeteneğini pasifleştirir. Zâten bu da reklâmcı ve propagandistlerin ustalıklı kullandıkları yegâne silâhlarıdır.

"Eşitlik" sosyal hayatta izlenmesi elzem olan (ve zaman içinde, bundan ufak bir sapmanın dahî gitgide en büyük sosyal suç olarak değerlendirildiği) kaçınılmaz bir **ilke** olarak, ilk önce, Tanzimat Fermanı ile Türk-Osmanlı hayâtına girmiştir. Tanzimat'dan beri de Devlet'in şeklinde bir ıslâhat yapmak tutkusuna kapılan herkesin olduğu kadar, Devlet adamlarını suçlamayı marazî bir zevk hâline getiren kalem erbâbının da diline pelesenk ederek güç kuvvet aldıkları bir ilham kaynağı olmuştur.

"Eşitlik" bukalemun gibi kılık değiştirici ve zeytinyağı gibi bulaşıcıdır. Bulaştığı yerden söküp atmak hemen hemen imkânsızdır. Bütün ihtilâller, bütün hükûmet ve devlet darbeleri hep onun hükmünü geçerli kılmak için yapılır; her baş kaldırışın, her anarşinin ilham perisidir o! O kadar değerlidir(!) ki ona ulaşabilmek ve onu hükümran kılabilmek için fedâîleri her fedâkârlığa ve hattâ çoğu kere, geçici bir süre ve pragmatik amaçlarla olduğunu iddia ederek, "Eşitlik" fikrinden ferâgat etmek fedâkârlığına bile seve seve katlanabilmektedirler.

"İnsanlar eşit doğar", "Kadın erkek eşittir", "İnsanlar eşittir", "İnsanlar kânunlar karşısında eşittirler", "Fırsat eşitliği"....ilh...gibi deyimler **eşitlik** kavramının girdiği çeşitli kılıklardan ancak bâzılarına işâret etmektedir.

İnsanların eşit doğdukları da, eşit oldukları da aslında hiç görülmemiştir. Aynı yumurta ikizleri bile kilo ve boy bakımından birbirlerinden farklıdırlar. Ayrıca, bir çocuk koca bir servetin doğuştan sâhibi olarak dünyâya gelirken bir diğerrinin ise üzerine kundak niyetine saracak bir bez parçası dahî bulunamıyabilmektedir. Kimisi bir sultanın çocuğu olarak doğarken kimisi de bir kölenin mecbûren köle olacak çocuğu olarak dünyâya gelmektedir. Bu durum karşısında, **ALLAH'ın bilfiil bahşetmediği eşitliğin** lâfzen lûtf ve ihyâ edilebileceğini sanmak gibi bir serapla insanların kendi kendilerini aldatıp avutmalarındaki garâbet ne kadar ibret vericidir!

Kadın erkek eşitliği ise tam bir kuruntudur. Kadın da erkek de morfolojileri bakımından olsun, yüklendikleri görevler bakımından olsun ve **kadının yasalar önündeki çok isâbetli ve de İslâmî Adâlet'e uygun "imtiyazlı durumu"** bakımından olsun aslâ eşit değildirlir.

"Fırsat eşitliği" de yalnızca bir ütopyadır. Çemişkezek ilkokulunu Millî Eğitim Bakanlığının müfredat programına uygun olarak birincilikle bitirmiş olan bir çocuk ile İstanbul'da paralı bir ilkokulu birincilikle bitirmiş ve son iki yılını da özel derslerle takviye ederek Anadolu Liseleri giriş sınavına özel olarak hazırlanmış olan bir çocuğun aynı giriş sınavına, aynı sorulara tâbî olmaları zâhiren bir fırsat eşitliğidir ama sınavın ilkokul müfredatı dışından sorular da ihtivâ etmesi acaba hangi adayın lehinedir? Ve bu durumda fırsat eşitliği korunmuş olmakta mıdır? Uygulamada buna benzer örnekleri sonsuza dek çoğaltmak mümkündür.

"İnsanların yasalar karşısında eşit olduğu" da **objektif** gerçeği yansıtmamaktadır. Bu doğru olsaydı, meselâ milletvekillerinin ve öğretim üyelerinin, subayların ve altmış yaşının üstündeki emeklilerin avâma nazaran hiç bir imtiyaza sâhip olmamaları gerekirdi; ya da hiç değilse me-

mur, işçi ve Bağ-Kur emeklilerinin aralarında emekli maaşları ve diğer imkânları bakımından hiç bir fark olmaması gerekirdi.

"Eşitlik İlkesi" Türk Anayasalarının da baş tâcıdır(!); ama başımıza bir hayli dar gelen, başımızı ağrıtan bir tâc olacak ki **T.C. Anayasa Mahkemesi** "Eşitlik İlkesi"nin mâhiyeti gereği tazammun ettiği, eşyânın tabiatına aykırı bütün saçmalıkların önünü kesebilmek için (ve "Eşitlik İlkesi"nin Anayasa'daki ifâdesiyle **açık çelişki içinde olmasına aldirmadan**) 29 Kasım 1966 da E.1966/11, K.1966/14 sayılı **yorumu** ile cecur ve sağduyulu bir karar almak mecbûriyetinde kalmıştır (Heyhât! Zarûretler vâsıtaları mubah kılmaktadırlar!):

"Kanun karşısında eşitlik demek bütün yurttaşların hepsinin, her yönden aynı aynı hükümlere tâbî tutulmaları demek değildir. Bir takım yurttaşların başka hükümlere bağlı tutulmaları, haklı bir nedene dayanmakta ise, **böyle bir durumda kanun karşısında eşitlik ilkesinin çiğnenmiş olmasından söz edilemez** (Ve minel garâib!). İnsanlar arasındaki yaratılış veyâ çalışma gücü veyâ **sağlık bakımından veyâ nitelikçe buna eşit nedenler dolayısıyla pek çok ayırım bulunduğu apaçıktır**. Örneğin, bir kadın ile bir erkeğin, sakat bir kimse ile sağlam bir kimsenin, askerlik yükümü bakımından; bir zengin ile bir orta halli kimsenin belli bir vergi yükü bakımından (...) başka başka hükümlere bağlı tutulmaları eşitlik ilkesine aykırı olmaz; çünkü bu ayrı tutulma **haklı nedenlerin sonucudur**."

Bu yorum ve karar, o târihte yürürlükteki 1961 Anayasasının 12. maddesinin 1. fıkrasında: "**Herkes dil, ırk, cinsiyet, siyâsî düşünce, felsefî inanç, din ve mezheb ayırımı gözetilmeksizin kânun önünde eşittir**" ifâdesinin ve aynı maddenin "hiç bir kişiye, aileye, zümreye veyâ sınıfa imtiyaz tanınmayacağını" derpiş eden 2. fıkrasının gerçekleştirilmesi mümkün olmayan **doktriner ütopyasının** uygulamada ortaya koyduğu engelleri aşmak husûsunda Anayasa Mahkemesi'nin sağduyusunu ve kararlılığını ortaya koymaktadır. Fakat, bütün gerçekçiliğine rağmen, bu yorumun gene de Anayasa metnindeki "**Eşitlik İlkesi**" ile **açıkça çelişik**

ve bu ilkenin mâhiyetinin reddinden başka bir şey olmadığı da gözden kaçmamalıdır.

Anayasa Mahkemesi'nin bu kararı aynı zamanda örtülü bir biçimde, 1961 Anayasası'nı ve daha sonra da aynı ibârelerin yer aldığı 1982 Anayasası'nı hazırlayanların: ya 1) Bu bağlamdaki "Eşitlik" kavramını Anayasa'ya, sihrine ve câzibesine kapılarak tenkidî aklın süzgecinden geçirmeksizin, sırf **sübjektif dürtüyle** dâhil etmiş olduklarını, ya da 2) "Eşitlik" ilkesinin ne türlü iltibasa yol açabileceğini müdrîk olmuş olsalar bile, bunun lâfzî ifâdesini: a) hiç bir yorum gerektirmeyecek bir tarzda, b) efrâdını câmî ve ağıyârına mânî, c) açık ve seçik bir şekilde yazıya dökmekten âciz olduklarını da ortaya koymaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin 1966 târihli, uygulama açısından isâbetli, fakat mantık açısından çelişkili ibâreler ihtivâ etmesi dolayısıyla şekil bakımından ister istemez sakat olan bu yorumuna rağmen bu yorumdan 16 yıl sonra 1982 Anayasası'nı hazırlayanların aynı muğlâk ve yoruma muhtaç ibâreleri bu Anayasa'nın da 10. maddesine dercetmiş olmalarındaki ısrârı anlamak mümkün değildir.

Bilimsel gerçekler: 1) kendilerini ya da etkilerini idrâk edenlerin benliklerinin dışında bulunan, yâni 2) idrâk edenden de, bu idrâkten de ve bunu idrâk etmek için yararlanılan duygular, gözlem ve ölçüm âletleri, aklın ve akıl yürütmenin kuralları ve bunlar gibi diğer araçların tümünden de bağımsız olan ve 3) bunları gözleyip idrâk edebilecek akıl sâhibi tek bir varlık olmasa dahi var olmağa devam eden nesnelerdir.

Bundan ötürü meselâ, arzın güneşin etrafında dolanmakta olduğu gerçeğini demokratik bir oylamayla değiştirmek mümkün değildir. 17. yüzyılın başında Galileo Galilei'yi yargılayan Engizisyon mahkemesi üyeleri arzın sâbit, güneşin ise onun etrafında dönmekte olduğunu ve kezâ güneş'in yüzeyinde, Galileo'nun dürbünüyle gözlemiş olduğunu iddia ettiği gibi, lekeler olamayacağını oybirliğiyle te'yid ve flân etmişlerdir. Bu mahkemenin kararı arzın güneşin etrafında dolandığı gerçeğini değiştirmemiş, güneşin lekelerini de yok kılmamıştır. Bu karar yalnızca

mahkemenin cehâletini, bu cehâletini idrâk edememe bağınazlığını tescil eden, katolikler arasında da yüzyıllardan beridir süren bir nifakın kaynağı olmuştur. Çünkü ilmî gerçekleri demokratik yöntemler aracılığıyla (meselâ oy çokluğu ile) değiştirmek mümkün değildir. Bu kapsamda: **İlimde demokrasi yoktur!** Buna tevessül edenler, din açısından ve farkında olmadan, kendilerini RAB'ın yerine koyan bir **şirk-i hafî** (gizli şirk) sergilemektedirler. Böyle bir **Rubûbiyyet Kompleksi** ile (yâni kendini âdetâ Rabbü-l Âlemîn yerine koyma marazı ile) mâlûl olanlar ise hem kendilerini ve hem de mensûb oldukları topluluğu büyük töhmet altında bırakmaktadırlar. Semâvî dinler göz önüne alındığında ise bunların nusûsunu da (yâni inançla ilgili dogmalarını da) parmak kaldırmak sûretiyle değiştirmek gene muhâldir. Bu kapsamda: **Dinde de demokrasi yoktur!**

Eşitlik yâni müsâvat, geçerli ve anlamlı bir kavram olarak, yalnızca matematikte ve fizikte bulunmaktadır. İnsanlar arasında eşitlik olmadığı gibi yasalar karşısında insanların gerçekten de eşit olduğu bir ülke de bulunmamaktadır. Her ülkenin kânûnî mevzûâtı, ne kadar eşitlik taraftarı olurlarsa olsunlar, her insanı aynı hükümlere tâbî tutmamaktadır. Meselâ Türkiye'de çalışan kadınların emeklilik yaşı erkeklerinkinden beş yıl daha azdır. Çalışan kadının kocası da çalışıyorsa vergi indiriminden yalnızca koca yararlanmaktadır. Kadının, kocaya tanınmayan, bir doğum-öncesi ve bir de doğum-sonrası ücretli izne hakkı vardır.

Kezâ, şehir içi ulaşım araçlarında, aynı taşıma ücretini ödemiş olmalarına rağmen, herkes oturarak seyâhat edememekte ve çoğu kimse ayakta kalmaktadır. SSK'ya ya da bankalara borcu olan büyük sanayicilerin borçları ertelenebilmekte ve hattâ silinebilmektedir de aynı sühûlet küçük esnafa tanınmamaktadır. Devletin büyük kurum ve kuruluşları kendi mensuplarına masraflarının heybetli bir bölümü Devlet'in kesesinden karşılanmak üzere lokal, lokanta, konuk evi, kamp, dinlenme yeri, lojman ve benzeri tesisler aracılığıyla büyük imkânlar ve **imtiyazlar** tanımaktadırlar; ama sâde vatandaş bütün bunlardan mahrûmdur.....ilh...

"Eşitlik İlkesi" x ve y gibi iki kişi arasında nitelikler ya da hukuk açısından "=" (eşit) işaretiyle belirlenen bir bağıntının olması gerektiğini ilke olarak vaz etmektedir. Oysa yukarıda verilen örneklerin de göstermiş olduğu vechile gerçekte böyle bir bağıntı mevcûd değildir. Mevcûd olan x ve y arasında $a, b, c, \dots$ gibi bir takım parametrelere tâbî ve çoğu zaman da t zaman değişkenine bağlı $f(x, y, t, a, b, c, \dots) = 0$ şeklinde ifâde edilebilecek olan girift bir bağıntıdır. Genellikle de böyle bir bağıntının, pratikte, $x=y$ hâli için hiç bir reel çözümü bulunmamaktadır.

Kur'an'da ise **müsâvat** (eşitlik) kelimesinin bulunmamasının hiç kuşkusuz İlâhî Hikmet'e dayalı bir sebebi vardır. **ALLAH**, Nahl sûresinin 90. âyetinde, insanlara müsâvatı değil, **Adâleti ve İhsânı emretmektedir**. Burada adâlet ve ihsânın birlikte zikredilmesinin de büyük bir hikmeti vardır. Çünkü **çoğu kere ihsânsız adâlet zulme, adâletsiz ihsân ise nifaka sebep olabilmektedir**.

"Eşitlik" batı medeniyetinin îcâdı olan bir düşünce kalıbı ("paradigma")dır. Türk-İslâm an'anesinin "Adâlet ve İhsân" paradigması yerine Tanzimat'dan beri bu batı paradigmasının yerleştirilmiş olması ve Devlet'in de, vatandaşlarına adâlet ve ihsân ile muamele etmek yerine, kendisini ille de eşitlik çerçevesi içinde muameleye mecbur sayması herkesi gitgide tahrik etmiştir. Bunun sonucu olarak, insanlar kendinde bulunmayan **eşitlik adına** arsızca talep etmeğe başlamış ve böyle bir motivasyonla ileri sürülen taleplerin olağanüstü bir yaptırım potansiyeline sâhip olduğunu görmekten de büyük zevk almışlardır. O târihten bugüne kadar Türk toplumunu sarsan, çoğunlukla da Basın'ın belirli bir kesiminin coşkuyla desteklemiş olduğu (meselâ sayısız hükûmet darbeleri gibi) bir sürü fâhiş hatâ ve suç, anarşik başkaldırıışlar, terör (yâni eşkiyâlık) ve (meselâ lûtîlerin durumları, evlilik müessesesinin fuzûlîliği ve kadınların ayıplanmaksızın her türlü cinsel özgürlüğe sâhip olmaları gibi) daha bir sürü edepsizlik ve fuhsiyât ciddî ciddî hep **eşitlik adına meşrû'** gösterilmeye kalkışılmıştır.

Ne yazıktır ki Tanzimat'dan günümüze kadar iş başına gelmiş olan büyük Devlet adamlarımızdan çoğunun akılları hep Fransız İhtilâli, bir

kısımını de Komünist Rus İhtilâli ile kamaşmıştır. Bunlar, bu ihtilâllerin fikriyât kozasını bir türlü parçalayamamışlar; birbirlerini kopya eden kötü taklitler olmaktan kendilerini âzâd edecek geniş görüşlülük, ilim ve dirâyeti de asla sergileyememişler; bu ihtilâle has paradigmalara cankurtaran simidi gibi sarılmayı da medeniyet, ilericilik, fazîlet ve de Türkiye'nin yegâne selâmet delîli addetmişlerdir.

Nitekim Kur'ân'da bir yandan müsâvat sözcüğünün bulunmaması, diğer yandan da:

"Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır..." (VI/132)

"...(Gerçek müminlerin) Rab'larının katında dereceleri vardır..." (VIII/4)

"...(Allah'ın hoşnutluğunu gözetenle Allah'ın hışmına uğrayanlar) Allah katında derece derecedirler..." (III/162)

âyetleri 1789 Fransız İhtilâli'nin ön plâna çıkardığı şekilde bir müsâvat (eşitlik) kavramının İslâm'da aslen mevcûd olmadığına işâret etmektedirler.

İlâhî Adâletin öngörmediği ve gerçekte de var olmayan eşitliği beşerî adâletin demokratik bir biçimde (parmak kaldırmakla yâni çoğunluğun oylarıyla) var olarak kabul etmesi ile Engizisyon Mahkemesi'nin astronomik bir gerçeği oybirliğiyle reddetmiş olması olgusu arasında, **idrâk ehli için**, mâhiyet bakımından ne kadar da ilgi çekici bir paralellik bulunmaktadır! **Bu açıdan bakıldığında "Eşitlik İlkesi" insanlara ALLÂH'ın vermediğini vermeğe yönelik bir Rubûbiyyet Kompleksi'nin eseri imiş gibi görünmektedir.**

Psikologların, sosyal bilimcilerin, siyâset adamlarının, din âlimlerinin ve nihâyet yasa koyucu makamın "Eşitlik İlkesi" ile "Adâlet ve İhsân Emri" üzerinde objektif bir biçimde ve inceden inceye düşünüp

şi, **kendi öz irâdesiyle**: 1) eğer gerekiyorsa, kısas isteyebilir, 2) bunların karşılığını ALLAH'a havâle edebilir, 3) bununla ilgili hesabın görülmesini Rûz-ı Cezâ'ya (yâni Âhiret'e) bırakabilir, 4) sabır ve tahammül gösterebilir, ya da 5) mâruz kaldığı "olumsuz durum"un müellifini af edip hakkını helâl edebilir. Özellikle son iki şık, bir Batı paradigması olan **hoşgörü**'nün teşkil ettiği filtrenin ardından bakıldığında, "hoşgörülü davranışlar" olarak yorumlanabilirler. Zâten KUR'ÂN ve Sünnet de şahsî haklar söz konusu olduğunda müslümanları hatâ ve kusurları örtmeğe (dolayısıyla **ihsan sâhibi** olmağa) ve **affedici** olmağa dâvet etmektedir. (III/134; IV/149; XXIV/22; XLII/37, 40-43).

Bununla beraber, söz konusu "olumsuz durumlar" kişilik haklarını değil de doğrudan doğruya İslâm'ı ilgilendiriyorsa o zaman bir müslümanın davranış biçimi tümüyle başka bir **ilâhî norm**'a tâbî olur. İslâm dini açısından bu olumsuz durumlar:

1. İslâmî nusûsa (dogmalara) aykırı ve reaksiyoner durumlar olabilir.
2. Şeriatın diğer kurallarına aykırı ve reaksiyoner durumlar olabilir.
3. İslâm ahlâkına ve İslâm'ın toplum anlayışına aykırı ve reaksiyoner durumlar olabilir.

Kur'ân'ın V/35 âyeti **Allah yolunda cihâd etmeyi** emretmektedir. II/218 âyeti ise: "Gerçekten de îmân edenler ve Allah yolunda yerlerini yurtlarını terkedip de hicret edenler ile cihâd edenlere gelince, onlardır Allah'ın rahmetini umanlar. And olsun ki Allah gafûr ve rahîmdir" demektir. Cihad'ın ne anlama geldiğini ise Hz.Peygamber'in şu hadîsi açıklamaktadır:

"Cihâd dörttür: 1) İyiliği emretmek; 2) Kötülüğü yasaklamak; 3) Dayanma gereken işlerde, yerlerde dayanıp sabretmek; ve 4) Kötü kişiyi sevmeyip kötülüğünü reddetmek" (Suyûtî: Câmî'-al Sağır/A. Gölpinarlı: H.Muhammed Ve Hadisleri; Arkın Kitabevi,

İstanbul 1957).

Başka iki hadîsde de:

"Biriniz kötü bir şey gördü müydü onu eliyle değiştirsin; buna gücü yetmez ise diliyle o kötülüğü men etsin; buna da gücü yetmez ise gönlüyle reddetsin onu ve bu, îmânın en zayıf derecesidir." (a.g.e.)

"Yapmıyorsanız bile iyiliği emredin; hepsinden çekinemiyorsanız, bâzı kötülüklerde bulunursanız bile kötülüğü nehyedin." (a.g.e.)

denilmektedir. Bu bakımdan yukarıda sıralanmış olan olumsuz durumlara karşı cihâd etmenin her müslümana farz olan bir sorumluluk olduğu ve bu durumlara karşı bir müslümanın reaksiyonsuz kalmasının, tolerans göstermesinin ise tümüyle muhâl olduğu âşikârdır.

Bir müslüman, kendi hevâ ve hevesi dolayısıyla değil, **dînin gereği olduğu için, ALLAH'ın rızasını kazanmak için** bu olumsuz durumlara karşı cihâd etmek zorundadır. İşte bu sebepten dolayıdır ki bu olumsuz durumlara katlanmak, **tolerans** (ya da hoşgörü) sâhibi olmak islâmî olmayan bir tutumdur.

İslâm'da, genel bir kural olarak: 1) akıl bâliğ olmamış sübyanlar, 2) çok yaşlı, dermansız kimseler ile 3) deliler Şeriat'ın yüklediği sorumluluklarının dışında tutulmuşlardır. **Bu bir hoşgörü değildir:** Çünkü müslümanlar kendi hür irâdeleriyle bunların noksanlıklarına göz yumuyor değildirler. Aksine bu, bunların bu doğal özürleri dolayısıyla, Şeriat'ın sorumluluklarını yerine zâten getiremeyeceklerinin **âdil, muhsin ve merhametli bir biçimde te'yid ve tescil edilmesidir.** Bu adâlet, bu ihsân ve bu merhamet de kişinin kendi hevâ ve hevesinden zuhur etmemekte, bilâkis Kur'ân'da ve Sünnet'de ifâdesini bulan kuralların ifâdesini yansıtmaktadır.

Söz konusu kimselerin Şeriat'ın yüklediği sorumlulukların dışında

değildirler. Aksine bu, bunların bu doğal özürleri dolayısıyla, Şeriat'ın sorumluluklarını yerine zâten getiremeyeceklerinin **âdil, muhsin ve merhametli bir biçimde te'yid ve tescil edilmesidir**. Bu adâlet, bu ihsân ve bu merhamet de kişinin kendi hevâ ve hevesinden zuhur etmemekte, bilâkis Kur'ân'da ve Sünnet'de ifâdesini bulan kuralların ifâdesini yansıtmaktadır.

Söz konusu kimselerin Şeriat'ın yüklediği sorumlulukların dışında tutulmuş olmasının bir hoşgörü (ya da tolerans) olmadığını ifâde ettik. Fakat dikkat edilmelidir ki **bu, toleransın zıddı da (yâni taassub da) değildir**.

Hristiyanlığın hâkim olmuş olduğu ortamların kültürü açısından toleransın olmadığı yerde taassubun bulunması belki mantikî bir paradigmadır. Ve belli ki, böyle bir paradigma varsa, bu iki-değerli bir mantığa dayanan bir paradigmadır. İslâm'a, eğer, bir hristiyan kültürü paradigması olan tolerans (yâni hoşgörü) yamanmağa kalkışılırsa ortaya çıkan ucûbe kültürü, bütün muğlak vecheleri göz ardı edilse bile, iki-değerli bir mantık çerçevesi içinde fehm etmek imkânsızdır. Çünkü birbirlerinin zıd-ları olan "**toleranslı**" ve "**mutaassıp**" değerlerinden başka bir değer ihtivâ etmeyen iki-değerli bir mantık; Kur'ân ve Sünnet'e uygun "**âdil**", "**muhsin**", "**merhametli**", "**sabırlı**" ve "**affedici**" değerleriyle genişletilmiş çok-değerli bir mantığın geçerli olacağı alanı kuşatamaz. Bunun dışında da kimsenin İslâm'ın bu 5 boyutlu ahlâk anlayışını hoşgörüden ibâret tek bir boyuta indirip de fakirleştirmeğe hakkı yoktur!

Tolerans kavramı Batı'da Katolik Kilisesinin bayraktarlığını yaptığı dinî taassubun kasıp kavurmuş olduğu ülkelerde, yüzyıllar boyunca yavaş yavaş şekillenen bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu konuda bu dinî taassubun motive ettiği sayısız fâciadan meselâ XIII. yüzyılın başından itibaren Katar'lara uygulanan "Albi Haçlı Seferleri" gibi kanlı temizlik hareketlerini, ya da 24 Ağustos 1572 tarihli Saint-Barthélemy katliamı gibi protestanların toptan katliamlara tâbî tutulmasını, engizisyon mahkemelerinin pekçok ülkede uyguladığı mezâlimi ve büyücülerin ya da büyücü olarak addedilenlerin diri diri yakılmasını hatırlatmak yeterlidir.

Oysa İslâm âleminde farklı inançlara mensup toplulukların aynı bir devletin çatısı altında huzur içinde yaşamaları imkânı, Hz.Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicretinin hemen akabinde yâni VII. yüzyılın ilk çeyreğinde, İslâm'da "Medine Vesikası" diye anılan fakat daha ziyâde Medine şehir-devletinin anayasası mâhiyetindeki bir vesikanın yürürlüğe konulmasıyla (asla bir lûtf ya da bir tolerans olarak değil, fakat) İslâm'ın temelindeki **adâlet, ihsân ve merhamet**'in gereği olarak te'min ve tescil edilmiştir.

Ayrıca şu husûsu da göz önünde bulundurmakta yarar vardır. Eğer **tolerans** ya da **hoşgörü** için Meydan Larousse'un yukarıda verilmiş olan: "Savundukları görüşler ve açığa vurdukları duygular bizimkilerle çelişen kimseleri **sabırla karşılama**" tanımını temel alınacak olursa sabır'ın zâten gerek Kur'ân'da gerekse Sünnet'de ifâdesini bulan ve her müslümanın, din açısından, sâhip olması gereken bir **islâmî fazîlet** olduğuna da dikkati çekmek istiyorum. Nitekim Kur'ân'da:

"Sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlardan dolayı kederlenme; kurmakta oldukları hiyle ve tuzaklardan da kaygı duyma" (XVI/127)

"... Elbette bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için alınacak ibretler vardır" (XLII/33)

"Rab'binin hükmüne sabret! ..." (III/48)

"... Ve sabredin. Muhakkak ki Allah sabredenlerle berâberdir" (VIII/46)

"Sabırlı ol! Muhakkak ki Allah iyi işlerde bulunanların mükâfâtını zâyî etmez!" (XI/115)

"Andolsun ki mallarınızla, canlarınızla sınanacaksınız. Sizden önce kendilerine kitap verilmiş olanlar ile Allah'a şirk koşanlardan da kötü sözler işiteceksiniz. **Sabreder ve sakınırsanız şüp-**

he yok ki bu yapılacak işleri en iyi şekilde yapma kararlılığınız-
dandır" (III/186)

ve hadîslerde de (Ö.F.Mardin: Hadîs-i Şerifler, Mevzûlara Göre Tasnifli-
Şerhli, İstanbul, 1978):

"Sabır gelişmenin anahtarıdır..."

"Sabrederek gelişmeleri beklemek ibâdetdir"

"Belâya, çileye sabır ibâdetdir"

denilmektedir.

Ayrıca Batı'nın **dinî tolerans** (ya da hoşgörü) dediği ise, **İslâm'da**,
kişilerin hevâ ve heveslerinin icbar ettiği bir ilke olarak değil fakat
Kur'ân'da Bakara Sûresinin 256. âyetinde: "**Dinde zorlama yoktur**"
şeklinde ifâdesini bulmuş olan bir **İlâhî Hüküm ve Emir** olarak tezâhür
etmektedir. Ayrıca, kişilerin mensûb oldukları dinlerdeki, laik yasalara
ve umûmî ahlâka açıkça aykırı olmayan fakat Müslümanlara ters gelen
uygulama ve davranışları karşısında sabırlı davranmak ve bu gibi kimse-
lerin hidâyeti için ALLAH'a dua etmek de İslâm Ahlâkî'nın gereğidir.
Bununla beraber, bu kapsamda **İslâm Âlemi'**nde sanki bu hükümü yok-
muş gibi tecellî eden bazı **nefsânî** sapık uygulamaların **İslâm'daki** bu
İlâhî Hüküm ve Emrin keenlemyekûn addedilmesi için bahâne teşkil ede-
meyeceğini de vicdân ve temyiz sâhiplerinin teslim etmesi gerekir.

SONUÇ

"Eşitlik" 1789 Büyük Fransız İhtilâli'nin ihdas ve icbar etmiş olduğu
bir kavramdır. "Hoşgörü" ise hristiyanlar arasındaki mezhep kavgalarına
ve diğer dinî bağnazlıklara tepki olarak yavaş yavaş oluşmuş olan bir
kavramdır. Her ikisi de hristiyan batı kültürüne has kavramlardır. Her
iki kavram da bu kültürün günümüze kadarki ahlâkî ve hukukî gelişmesi-
ni şekillendirmede baş rolleri paylaşmışlar ve gitgide, bu konularda **kıs-
tas** (kriter) ve **düşünce kalıbı** (paradigma) statüsünü kazanmışlardır.

Gerek "Eşitlik", gerekse "Hoşgörü" islâmî kavramlar değildir. Bu kelimeler Kur'ân'da da ve tesbit edebildiğim kadarıyla, Hadîsler'de de yoktur. İslâm ahlâkı "Eşitlik" ve "Hoşgörü" üzerine değil **Adâlet, İhsân** ve **Merhamet, Sabır** ve **Af** üzerine inşâ edilmiştir.

Eşitlik kavramının, teorik olarak, hukûkun temeline konulmasının pratikte yol açtığı büyük mantikî çelişkiler de, hukukçuların bu çelişkileri izâle edebilmek için yapmağa mecbur kaldıkları çelişkili cambazlıklar da hazindir. Hoşgörü ise, aslında, **"olumsuz bir durum karşısında olumsuz bir tepki göstermeme hâli"**ne işâret eden pasif bir davranış biçimidir. Hâlbuki İslâm müslümanların dinleriyle, inançlarıyla, ahlâklarıyla ve toplumsal hayatlarıyla ilgili olarak karşılaştıkları olumsuz durumlar karşısında muhakkak dinamik bir tepki göstererek cihâd etmelerini ve olumsuzlukları da, güçleri yettiğince, ortadan kaldırmalarını emreder.

Hoşgörü için eğer Meydan Larousse'daki: "Savundukları görüşler ve açığa vurdukları duygular bizimkilerle çelişen kimseleri **sabırla karşıla-**ma" tanımını temel alınır, **"sabır"** zâten gerek Kur'ân'da gerekse Sünnet'de ifâdesini bulan ve müslümanlara bir **vecîbe** olarak yüklenen bir sorumluluk ve **islâmî bir fazîlet'** dir.

Ayrıca Batı'nın **"dinî hoşgörü"**sü ise, Kur'ân'da **"Dinde zorlama yoktur"** (II/256) beyânıyla ifâde edilmiş olan **İlâhî Hüküm ve Emr'i**, bu emrin vahy edilmesinden yüzyıllar sonra, ilâhî yoldan değil de çekilen bir sürü ızdırap ve çilenin sonucu olarak beşerin yeniden keşfetmesinden başka bir şey değildir.

Her optik filtrenin, ardındaki fizikî realiteyi tâdil ve tağyir ettiği bilinen bir gerçektir. Bununla beraber filtrenin sağladığı görüntü ile realite arasında filtreye rağmen gene de değişmeyen, **invariant kalan**, bir takım unsurlar bulunur.

İşte bu bağlamda, Batı kültürüne has "Eşitlik" ve "Hoşgörü" filtrelerinin ardından İslâm Ahlâkı'nın ve İslâm'ın toplumsal hayat düzeninin

önyargısız bir biçimde, içten yâni bu sisteme yabancılaşmadan) kavramayı fazîlet ve ilim ahlâkının yeni normu hâline getirmiş bulunmaktadır.

Şuna da dikkati çekelim ki mâhiyeti ve kuralları Kur'ân'a ve Sünnet'e göre belirlenmiş olan İslâm Ahlâkı'nı ve İslâm'ın toplumsal hayat düzenini "Eşitlik" ve "Hoşgörü" kavramlarını temel alarak yeniden şekillendirmeğe tevessül etmek ya da bunun gerekliliğini savunmak **İslâm'a tümüyle aykırıdır**. İdrâk ve vicdân sâhipleri, İslâm'ı eksik ve çağ dışı addeden ve bu vehmî motivasyonla da, tâdil ve tağyir etmeyi amaçlayan bu türden sinsî bir **modernist ve reformist strateji tezgâhı'nı** berrak bir biçimde teşhis ve ilân etmek cesâretini göstermelidirler.

YAHYÂ KEMAL'İN TÜRK EVİ HÜLYÂSI, AŞKI ve ROMAN DENEMESİ

Nermin PEKİN

Türk milletinin son asırda yetiştirdiği büyük bir şâir ve büyük bir mütefekkir olan Yahyâ Kemal, hep bir Türk evi hayâli kurmuş, hasretini çekmiş, bir Türk evi ve âilesinin içinde yaşamayı çok istemiş ama mâlesef bunu gerçekleştirememiştir.

Yahyâ Kemal'e göre hayatta ev-bark sâhibi olmak büyük bir kıymeti ifâde eder. İzdivaç kelimesi Türkçe'de "evlenmek" mastarı ile anlatılır. Ev kadını, kadınlığa izâfe edilen en güzel mevkîdir. Ayrıca san'atların en güzelidir.

Eski Türk evi artık târihte kaldı. Cedlerimizin evleri, kullandıkları eşyâlar yaşayışlarına uygundu.

Avrupâî tarz bizim yaşayışımızı değiştirdi. Her şeyimizle mürebbîlerimize benzemeğe çalışıyoruz. Eski Türk evi, hattâ çarşısı yıkıldı. Türk üslûbu artık ortadan kalktı. Eğer evimizde eskiden bir eşya, tesâdüfen bir sahan veya bir Kur'an kılıfı, bir namaz örtüsü kalmışsa onları süs eşyası ve antika olarak saklıyor ve evimizin en mûtena yerinde sergiliyoruz.⁽¹⁾

Yahyâ Kemal, bunları bir hayıflanma olarak kaydederken, kendi üslûbumuzun en güzel şekilde görüldüğü eski Türk evinin ihyâ edilip edilemeyeceğini de araştırır. Acaba bu çeşit evlerle vatanımızı tekrar süsleyebilir miyiz? Bu konuda Hamdullah Subhi Bey'le görüşür. Türk

(1) Yahyâ Kemal bu yazıyı Tevhid-i Efkâr gazetesinde, 7 Mart 1922'de kaleme almış; bkz. Mektuplar-Makâleler, 1990, İstanbul, s. 141.

mîmarlarının bizim duyduğumuz hasreti duyarak millî üslûbu yeniden canlandırmalarının mümkün olup olamayacağının cevâbını araştırır. Unutulan Türk evlerinin ve onların ihyâsının matbuat kanalıyla canlandırılmasını ister. Bunu bir hayat mücâdelesi olarak düşünür. "Savaşta gösterdiğimiz büyük mücâdeleyi acaba bu hususta gösteremez miyiz?" diye sorar. Bunu ümit etmek ister. Mâlesef bu da tatlı bir hayal olarak kalmak durumundadır. Batı tarzında yapılanlar, batılı örnekler bu güzel hayalleri sildi. Hergün biraz daha mürebbîlerimize benzedik. Türk zevkini ümit ve tahayyül edecek kimse bile kalmadı. Mâlesef sevgili Yahyâ Kemalimiz, bu hayaller içinde bir otel odasında yaşamaya mecbur oldu. Halbuki onun ev ve âile hasreti çektiğini biliyoruz. Nitekim yakın dostu Melek Celâl Hanım'a şunları söylediğini öğreniyoruz: "Bir evim olmalıydı, şöyle koltuklarına yaslanıp İstanbul'u seyretmeliydim. Temiz güzel kurulmuş bir sofram olmalıydı... Ben bunların hasretini çekiyorum, bu yaşımda hâlâ bir otel odasındayım"(2).

***

Yahyâ Kemal'in sevenleri çoktu, ama o yalnızdı; baş ucunda ona şefkatle bakan kadın gözlerinden mahrumdu. Aziz şâirimiz anneciğini kaybettiği günden beri bir kadın şefkatinin hasretini çekmiş. Kadınlı erkekli arkadaşları onu çok sevmişler, hattâ Türk milleti olarak çok insanın gönlünde taht kurmuş; ama mesud olmak bahtına erememiş, sessiz sedâsız, şikâyetsiz bu şefkatin eksikliği acısını kalbine gömmüş.

O, aşkı tanımış ve harâretle yaşamış. Esâsen o aşk şiirleri, yaşanmadan yazılamazdı. Aşkın kıskançlıklarını, heyecânını, hüsrânlarını yaşamış, hattâ yıldırım aşkı ile vurulmuş, âşık olmuştur. Bu kadın, bir gece toplantısında tesâdüfen tanıdığı Celîle Hanım'mış. Celîle Hanım, Nâzım Hikmet'in annesidir. Bu hanım, oldukça meşhur hâriciyeci Hikmet Bey'in zevcesidir. Fakat çocukları olmasına rağmen bir türlü anlaşılamamışlar. Vâlâ Nureddin'in notlarına göre Celîle Hanım, fevkalâde güzelmiş⁽³⁾ bilhassa gözleri insanı şaşırtacak kadar sihirli imiş. Yahyâ Kemal, bu şiiri o gözler için yazmış:

*Yollarda kalan gözlerimin nurunu yordum,
Kimdir o nasıldır diye rüzgârlara sordum
Hülyâmı tutan bir büyü var onda diyordum,
Gördüm dişi bir parsın elâ gözleri vardı.*

(2) Yeni Sabah, 7 Kasım 1958.

(3) Bu Dünyâdan Nâzım Geçti, Ege Ekspres, İzmir, 4.5.6. Eylül 1969.

Melek Celal Hanımefendi'nin notlarına göre, ona hiçbir kadın Celîle Hanımı unutturamamış, hattâ Yahyâ Kemal "Vuslat" şiirini bile onun için yazmış.⁽⁴⁾

Celîle Hanım'ın arşivimizdeki mektublarına bakılınca, Celîle Hanım evlenme hazırlıklarına başlamış. Fakat Yahyâ Kemal, bu mevzu'a girmekten çekinmiş, bu fikre bir türlü alışamamıştır.

Yahyâ Kemal bu hanımla niçin evlenmemiş? Bunu da Yâkub Kadri'den öğreniyoruz.

Yahyâ Kemal'in "Bu kadar dile gelmiş bir kadınla ben nasıl evlenebilirim; herkes bana ne der, ne gözle bakar?" dediğini nakleden Yakup Kadri şöyle devam eder:

"Oysa ben Yahyâ Kemal'in evlenme bahsindeki irkilmelerini bağımsız ve başı boş yaşamaya alışmış, kendi kullandığı deyimle, "kalender" ve "bohem" bir şâirin bir takım sosyal kayıtlara girmekten sakınmasına vermiştim."⁽⁵⁾

***

Yahyâ Kemal, roman yazmak hevesini daha gençlik yıllarında duymuş, bir hayat boyunca zihninde bu romanı tasarlamış. Bu roman, belki biraz kendi hayâtından, yahut idealindeki hayattan mülhem olacaktı. Bu romanın adı, "Her Gece Benimsin"di. Bu roman, eğer yazıya geçebilseydi, Yahyâ Kemal'in sâhifelerine bilgi ve fikir dökeceği bir roman ve bilhassa milliyetimizi tanımak ve sevmek yolunda gençliğe bir rehber olacaktı. Yahyâ Kemal, "**Her gece benimsin** izdivaç demektir; eğer bir insan hayâtının ve idealinin kadını bulur ve onunla evlenebilirse, o kadın artık her gece her an onun olur, böyle bir hayâtın saadeti de doyumsuz olur." der.

Romanının, zihninde kanevesini hazırladığı kadın tipi, yâni ideal sevgilisi, sevdiği kadına hiç benzemeyen bambaşka bir tiptir. Bu kadın tipi, edebiyâtımızda meselâ Hâlîde Edib'in Yeni Turan isimli kitabında tanıdığımız kadın tipine benziyor veya Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Gönül Hanım'ı gibi medenî ve münevver bir kadındır.

Yahyâ Kemal hattâ iki roman düşünüyordu, biri Fâtih'te biri Üsküdar'da iki ev vardı. Fâtih'teki fakir bir Türk evi idi; bu müslüman evinde ezan sesleri içinde yaşıyordu. Bu evde birkaç arkadaş gizlice buluşuyor, hürriyet için plânlar hazırlıyorlardı. Evin yaşlı babası ve müslüman annesi bu gençleri iyi anlıyordu. Bu roman yazılısaydı, adı "Fâtih'deki

(4) Yeni Sabah, 4 Kasım 1958.

(5) Hayat Mecmûası, 5 Nisan 1965.

Ev" olacaktı.

Üsküdar'daki evde eski ve asıl bir Türk âilesinin tamamiyle millî ve münevver bir kızı vardı. Paris'ten gelen ağabeyinin arkadaşları ile münâkaşalarına iştirâk ediyor, fikirler ileri sürüyor, memleketin hürriyete kavuşmasının yollarını anlatmaya çalışıyordu. Bu ev tamâmiyle Türk eşyâları ile döşenmişti. Halılar, mangallar, sedef kakmalı oda takımları, levhalar, yazma kitaplar her şey, her süs millî idi. Fakat evin en millî ve en güzel varlığı bu kızın kendisi idi.

*Hayrân olarak bakarsınız da
Hülyânızı fetheder bu hâli
Beşyüz sene evvel karşınızda
İstanbul Fethi'nin hayâli*

Bu kız, fikirlerini o kadar güzel îzah ediyordu ve sözleri öyle tesirli idi ki erkeği kendisine hayran bırakıyordu. Âşinalık az zamanda derin bir aşka dönecekti. Bu aşk acı ve tatlı birçok şahsî ve millî vak'alardan sonra bir gün izdivaç olacaktı.

Yahyâ Kemal bu romanları yazamadı, Nihat Sâmi Hoca'ya bütün teferruatıyla anlattı. Nihat Sâmi Hoca diyor ki:

"PARK OTEL'DEKİ ODASINDA GECELERCE BANA ROMANININ VAK'ALARINI anlattı. O anlattıkça roman âdeta yaşanmış gibi, bir hayat hâlini aldı. Kahramanların tamâmiyle millî duyguları, bilgi ve düşünceleri ve idealleri, hayatları aşkları o kadar güzel ve yüksekti ki onları hâlâ tanıdığımı sanıyorum. Gecelerce, Yahyâ Kemal'i, anlattığı romanın vak'aları ve aşklarıyla mahmur, odasında, mes'ud bir uykuya terk ettiğim oldu."

Yahyâ Kemal hayat hikâyesini uzun uzun yazdı, bir zaman da söyleyip Nihat Sâmi Hoca'ya yazdırdı. Ama elimizdeki notlarda ve kitaplarda hiç aşkından bahsetmedi; o, hayâtı berâber yaşadığı dostlarına bu taraflarını anlatmış, hattâ berâber yaşamış. Hayâtının bu kısımlarını biz, vefâtından sonra yakın dostlarının yazılarından öğreniyoruz.

Yahyâ Kemal romanını yazmadı: "Ben şiirde az çok muvaffak olmuş sayılırım; romanda da en az onun kadar muvaffak olmalıyım!" diye düşünüyordu.

TÜRKİYE'NİN FİKİR HAYÂTINDA SON 25 YILI VE VAKIFLARIMIZ⁽¹⁾

Aydın BOLAK

Muhterem Hanımefendiler, muhterem Beyefendiler,
Muhterem kardeşlerim,

25 yıl yayın hayâtını devam ettiren ve 25 yıl içinde dünyânın en güç san'atı olan insan yetiştirme, insanı şekillendirme ve insanı gâyelendirme san'atı ile iştigâl eden Kubbealtı'nın 25. yılını idrâk etmesi hepimiz için bir iftihar vesîlesidir. Daha nice 25 yılları kendileri için temenni eder, milletimiz için temenni eder ve sebep olup da rahmete intikâl edenlerin hepsine Allah'tan rahmet niyaz eder ve hayatta olanlara da sağlıklı uzun ömürler niyaz ederim.

Bana verilen mevzu çerçevesinde mâruzatta bulunmam için oturma izninizi rica edeceğim. Evvela, mevzûya baktığım zaman, Uğur Bey'den mecmûanın ilk sayısını rica ettim. Kütüphanelerinde mevcut olan Kubbealtı Akademi Mecmûası'nın ilk sayısı. Bu ilk sayıda mecmûayı çıkaranlar gâyelerini, uzun bir istikbâl içinde ulaşmayı arzu ettikleri hedefleri tesbit etmişler. Ve Kubbealtı Dil ve Edebiyat Akademisi'nin aşıl âzâlarını tesbit ettikleri gibi, Nihat Sâmî Banarlı Beyefendi'nin imzâsını taşıyan bir beyannâme ile, Kubbealtı Akademi Mecmûası'nın hedefini de bütün okuyucularına ve mensuplarına tâyin ve izhar etmişler, ve kendileri ile bu fikir etrafında berâber olduklarına,

(1) Kubbealtı Akademi Mecmûası'nın 25. yayın yılı münâsebetiyle, 17 Kasım 1995 târihinde, İstanbul-IRCICA salonunda yapılan toplantıdaki konuşmanın bant kaydından hazırlanan metnidir.

gâyelerini bildirmişler. Biraz evvel muhterem Yüksel Hanımefendi'nin işâret ettiği gibi, Türk dilinin büyük bir yağmaya ve tahribâta mâruz kalmasının ızdırabını yaşayan ve Türk dilini yaşadıkları târihte en iyi şekilde kullanan bu hanımefendi ve beyefendilerin ızdırabını anlamamak mümkün değildir. Yalnız belki müteselli eden tarafı bugünleri görmemiş olmaları. Eğer bugünleri görselerdi bugünkü devlet ricâlinin ve bugünkü san'at erbâbının ve bugünkü kalem sâhiplerinin kullandıkları Türkçe'yi görselerdi, belki rahmetliler büyük bir elem ile bu faaliyetlerinin sonunda ne noktaya varacaklarını düşünüp ızdırap içinde olurlardı; müteselli eden taraf budur insanı. Bu beyannâmenin neşrini tâkiben, gâyelerinin etrafında toplananlarla birlikte neşriyat devam etmiş. Mecmûa'nın her sayısı, her sayısında müelliflerin herbirisinin yazısı bir yeni âbideyi, bir yeni san'at âbidesini yaratmaktadır; duyguyla, kullanılan kelimelerle ve varılmak istenen hedefle. Bu arada biraz olsun mevzûa şiir de katmak için, Mecmûa'nın yer yer her sayısında "İsimsiz Kıt'alar" ismiyle, rahmetli Fâruk Nâfiz Bey'den kıt'alar vardır. Bakınız, bunlardan üç tanesini okuyayım ve sonra mevzûmuza devam edelim.

Ne zafer destânı bekler, ne gazâ türkûleri;
Feth'idir Fâtih'i takdîse yeten tek başına.
Daha yirminci bahârında doğan şâh-eseri
Basıyor şimdi civanlar gibi beşyüz yaşına,

Saçımın akları, yâhut, yüzümün çizgileri,
Hasret eyyâmını takvim gibi bir bir sayacak...
Gelecek bir gün o sultan beni şâd etmek için;
Gelecek lâkin o gün benden eser bulmayacak!...

Ne bu dünyâda gözüm var, ne öbür dünyâda;
Bir saâdet midir ömrüm ki ölümden kaçayım?
Bir hayâl âlemi halketmedeyim keyfimce;
O haremghâhı, bırak, ben kapayıp ben açayım!⁽¹⁾

Şimdi, azîz dostlar; şu kıt'anın, üç isimsiz kıt'anın güzelliği ve ağırlığını taşıyan bir şiiri mecmûalarımızda bulmak, artık uzun bir hasretin ve elemin mahsûlü; görülmüyor:

(1) Kubbealtı Akademi Mecmûası, 1972, y.1, s.4, s.25.

Şems-i Tebrîzi arar destine almış meş'al
 Gîce gündüz dolaşır pîr-i felek dünyâyı
 Dîde-i encüm ile tâ be kıyâmet arasa
 Ne bulur bir daha Şems'i ne de Mevlâna'yı

İşte o hâle gelmişiz. Şimdi bana verilen mevzû, bu 25 senelik fikir hayâtını ve neşir hayâtını tamamlayan Kubbealtı Mecmûası'nın yayımıyla birlikte, Türkiye'de cereyan eden fikir hareketleri ve bu fikir hareketlerinin yapısı. Gerçekten güzel bir suâl: "Acaba bu yirmibeş sene içinde ne oldu?" Yâni, bugün hepsi rahmet-i rahmâna ulaşmış ve hepsi cennet mekân bu zevâtın bıraktıkları Türkiye'de; gayretlerinin sonunda, Türkiye hangi noktaya ulaştı, hangi fikir cereyanları kaynıyor Türkiye'de, hangi iyiler var, hangi kötüler var? Kısaca bunu anlatmam istendiğini anladım. Ve sonra bunun yanında vakıflar soruluyor. Bu mevzûu sıralarken, satırbaşlarını birer birer yazdım ve satırbaşlarına göre düşünmeye çalıştım. Satır başlarına baktığım zaman görüyorum ki, Türkiye'de olan şeyler olmasını beklediğimiz şeyler değil. Bir defa, bu 25 sene içinde Türkiye'de, hiç tahmin etmediğimiz, etnik, yâni ırk esâsına dayanan ayrılık düşünceleri tohumlanmış ve yeşermiş. Kim yapmış, nasıl yapmış, kimler gayret etmiş, kimler onun artması için uğraşmış; onun üstünde durmak istemiyorum, ama böyle olmuş. İkincisi, Türkiye'de bu devre zarfında, bir takım fikirlerin dünyâ üzerinde iflâsına mukâbil, Türkiye'deki onların muakkipleri, kendilerine, Türkiye sathında yeni mefsadet mevzûları bulmuşlar. Komünizm Rusya'da iflas etmiş; ama, Türkiye'de şartlandırılmış beyinlerle yaşayan komünistler, kendi bünyelerinde iflas etmemenin çâresini, Türkiye'yi karıştıracı başka mevzûları seçerek ve onları önlerine levha alarak kullanmayı denemişler ve bir ölçüde de muvaffak olmuşlar; Mezhep ihtilafları, ırka dayanan şövenizm veya ırk esâsına dayanan devlet talepleri ve, en korkuncu, insan hakları. Birdenbire, insanların, affınızı istirham edeyim, hayvan gibi muamele gördüğü komünist rejiminin sâdik uşakları bu defa, dünyâda insan hakları müdâfîf kesilmişler; hele Türkiye'nin başında, bir belâ olarak yaşar hâle gelmişler. En güçlü insan hakları müdâfîf yazarlar; eski, şartlanmış ve çok eski, bizim talebeliğimiz devrinde parmaksız Hamdi'nin komünist olarak sicillediği insanlar olmuş. Daha hâlâ bu insanlarla devletin, milletin sıkıntısı ve kavgası devam ediyor, inananların kavgası devam ediyor. Ve hâlâ bunlar kendilerine yeni mevzûlar, halka hakâret edebilmek için, yeni mevzûlar ihdas etmekte muvaffak oluyorlar. Laisizmanın anlayışındaki bitmeyen

münâkaşalar; mantıksızca, bitmeyen münâkaşalar ve laisizmanın tatbika-
tındaki Türk halkını rencide eden anlayışlar, bu beyefendilerin, kafaları
Moskova'da tâlimlenmiş bu beyefendilerin, şimdi yeni mevzûlarıdır.
Türkiye'de bu arada, ters istikâmetde de gelişmeler olmuş. Türkiye'de
islâmî yayınlar çoğalmış, hatta kontrolsüz ölçüde çoğalmış. Her önüne
gelen tercüme yapmış, basmış. Her önüne gelen tercüme yaparak hadis
kitabı basmış. Yeni âlimler türemiş; ilmi kendisinden, âlimliği kendisin-
den menkul. Ve böylece; düşünen, islâmı anlamak isteyen gençlerin kar-
şısına elenmiş, taranmış, ciddiyetine inanılmış din bilgilerinin yanında
bir takım safsata bilgiler de rahatça gelebilmiş. O kadar gelebilmiş ki,
Allâh'ın hizbi, Allâh'ın fırkası denilen "Hizbullah" fırkasının terör lideri
Malta'da Yahûdîler tarafından vuruldu diyerek, Fâtih câmisinin avlusun-
da üçbin kişi toplanıp gıyâbî cenâze namazı kılmışlar. Ve aynı şekilde,
eski Ermeni râhipleri gibi başları kakuletalı ellerinde değnekleri ile bir
tarîkat mensubu tayfa da, "Madem ki cem evleri için tahsîsat veriliyor,
bize de dergâhlarımız için tahsîsat verilmelidir", diyerek Ankara'da
başvekâlete yürümek istemişler. İnsanlarla, kendileri ile konuşulduğu za-
man, bırakınız türkçenin katlini, bütün inançlarınızı katletmeye hazır. Ve
Allâh rızası için, bir hanımefendi başı açık geziyor diye, öldürmeye haz-
zır. O derece taassup içinde insanlar, Türkiye'de mekân tutmaya gayret
etmiş. Sayıları az veya çok. Bunun yanında bir başka vakıa cereyan et-
miş. Türkiye'de dînî inanca dayalı olduğunu söylemeden, halkın dînî
inançlarına hürmet edilmediği iddiâsıyla ve nizâmın batı nizâmı; fâizci,
taklitçi nizam olduğu iddiâsıyla kurulmuş bir siyâsî parti. Böylece
siyâsete inancı taşımış. Siyâsete inancın taşınmasıyla birlikte, insanlar
şöyle mütalâ edilmeye başlanabilmiş: Bizdendir, bizden değildir. Halbu-
ki islâmın birinci vasfı, birlik ve beraberliği yaratmak, tefrikayı yaratmak
değil. Birlik ve beraberliği ve ondan kudreti yaratan güzel islâm dînini,
eğer bizden olanlar ve olmayanlar tefrîkine esas bir din olarak kabul
ederseniz, o zaman milletin asırlar içinde getirdiği bütün değerleri de yok
etmek mümkündür. Artık ne Yûnus Emre'yi okumanıza lüzum vardır, ne
Hacı Bayram Velî Hazretleri'nin dergâhına gitmenize lüzum vardır. Artık
bütün erenler, alperenler hepsi, değişik değer ölçüleri ile değerlendiril-
melidir. Halbuki 9. asırdan îtibâren müslümanlığı seçen Türk milletinin
yegâne husûsîyeti, engin insan sevgisi ve insana karşı hürmettir. Hoca
Ahmet Yesevî'den îtibâren bütün Horasan erlerinin tâlim ettiği "Yaradı-
lanı sever, yaradandan ötürü", temel anlayış bu: Allâh'ı sevenler, Allâh'ın
yarattığı bütün kulları severler, onları bağışlarlar, engin müsâmahanın,

diğer dinlere karşı müsâmahanın sebebi de bu: Allâh'ın kulları. Ama, Türkiye'de şimdi, bunu böyle düşünmeyen, sayısı az da olsa, insanlar olmuş. Bunun karşılığında da, ateizmi savunan ve dinin hâlâ Karl Marx'ın dediği gibi, milletlerin afyonu olduğunu söyleyen fikir odakları teşekkül etmiş. Bu odaklar nereye kadar yürümüşler, ne kadar muvaffak olmuşlar bilmiyorum. Ama Türkiye'nin bugünkü görünüşünde, baktığınız zaman, çok genç bir millet. İç göçlerle hareket hâlinde bir millet ve bu iç göçlerin yarattığı tahrip edilmiş büyük şehirler kültürü; köyleşmekte olan büyük şehirler ve köy kültürünün büyük şehir kültürünü istilâsı ve sonunda zerâfet, incelik, insanlara karşı muâmelede geniş bir müsâmaha, tahammül ifâde eden rafine olmuş insan anlayışının karşısında; hodgâm, gününü iyi neticelendirdiği an kendisini mes'ut hisseden ve evine komşusundan evvel vardıgı zaman kendisini mes'ut hisseden; o sebeble umûmî vasıtada olsun, her hangi bir yerde olsun, yolda olsun; yolda hemen önüne geçerek onu aşıp gitmeye heveslenen; umûmî vasıtada ite kaka kendine bir yer açan, çoluk çocuk dinlemeyen bir, yabancı bir kültür hâkim olmuş. O sebeple hiç okumayan, dünyâ milletleri arasında en az okuyan bir millet hâline gelmiştir Türkiye. Ciddî eserler beşbin nüsha bastıkları ve sattıkları zaman çok mes'ut. Bu kadar az okuyan ve bu kadar gazete manşetleri ile günlük fikir hayâtını süsleyen ve bu kadar televizyon kanallarından aldığı bilgilerle kendisine istikâmet çizen ve bu kadar az bilgi ile çok geniş mes'ûliyet isteyen hükümleri veren bir topluluğun, nasıl mes'ut ve müreffeh yaşayabileceğini kestirmek çok güç. Bir başka sıkıntıyı yaşamaya başlamış Türk milleti. Cumhuriyetin başında bunu idrâk etmemiş, cumhuriyetin belli bir devresi şef sistemi ile yürüdüğü ve diktatoryal bir idâre olduğu için hiç kimse düşünememiş. Ama 1950'den itibaren, çok partili hayâta girince, bir başka anlayış Türk fikir hayâtına, Türk siyâsî hayâtına gelmiş: O da lider partileri. Partilerin lider etrafında toplanması, yâni fikir gurupları, fikir ekseriyetinin meydana getirdiği insanlar topluluğu olma yerine, bir lider etrafına sarılmış, yâni bir arı beyi düşününüz; arı beyi bir kovan içinde, diğerlerinin hepsi amele arı ve yalnız arı beyinin emrinde çalışıyorlar. Arı beyi çıktığı zaman kovayı terk ediyorlar. O derece lidere bağlı ve liderin mutlak hâkimiyeti altında yaşayan partiler teşekkül etmiş. Parti içi demokrasi diye bir hayat kalmamış; parti içi demokrasi diye bir hayat kalmayınca seçimler demokratik netice vermekten, yâni milletin arzûlarını aksettirmekten uzak kalmış ve bu sûretle lidere en yakınların, lidere en yakın olanların ve lidere nabızgîr olanların hâkim olduğu, yaşadığı, hüküm sürdüğü; lidere karşı, isterse haklı bir

fikre sâhip olsun, aleyhte bir fikre sâhip olanların mutlaka tasfiye edildiği bir siyâsî hayat tarzı yerleşmiş. Lider başvekil olmuş, tabîatı îcâbı, hükümet liderin sempatisi dâhilinde teşekkül etmiş, ehliyet dâhilinde teşekkül etmemiş. Ve parti içi dengeler hükümetlerin teşekküllerine âmil olmuş. Tabîî bu, balık baştan kokar dediğimiz gibi, bütün halkta, mes'elelerini halletmek için, bir mutavassıtın mutlaka kullanılması lâzım geldiği ve o mutavassıt olmazsa devlet nezdinde, adâlet nezdinde, icrâ nezdinde bir işin yürütülmesine imkân olmadığı fikrini iyice yerleştirmiş. Ve böylece siyâsî feodalizm dediğimiz, eski zamandaki feodal beylerin yerini, parti liderleri ile yakınlarının teşkîl ettiği bir siyâsî feodalite almış. Şimdi bu gün bir seçime gidecek Türkiye. Mevcut kânunla giderse, tek seçici parti liderleri. Bu seçimin Türkiye'nin arzûlarını inikâs ettiren bir seçim olduğunu söylemek, mümkün değil. Hangi cephede olursanız olun; isterseniz sağ cephede, isterseniz sol cephede olun. Orada da lideri en çok methedenler, burada da lideri en çok methedenler olacak ve tabîî bu, memleketin hakîkî, devlete lâyük insanların siyâsetin kirliliğine bulaşmamak gayretine sebep oluyor. Siyâset kirli bir nesne olarak telâkki edilmiş ve böyle devlet adamları ancak parti liderlerinin ihtiyaçları ve zarûretleri ölçüsünde devlet hayâtına girmişler. Bu da Türkiye'nin bir başka tâlihsizliği olmuş, Türkiye'nin bu çoğalan ve işsiz olan nüfusu ve bilhassa diplomalı olan işsiz nüfusu; bir şey ifâde etmiyor, ama, hem üniversite diplomasını eline verin, kimya mühendisisin diye, hem de o çocuk kimya mühendisliği ile alâkalı hiç bir iş bulamasın. Ve gitsin bir yerde sekreterlik yapmaya mecbur kalsın, veya muhâsebecilik öğrenmeye mecbur kalsın veya hiç iş bulamasın, hep baba ekmeği ister hâlde yaşasın. Bu fevkalâde kötü; bu böyle devam ederse ne olur ve ne olmuş? Sonunda diplomalı işsizler, yâni gayr-i memnunlar, Türkiye'de gayr-i memnun ve öfkeli bir sınıfın doğmasına sebep olmuş. Türkiye bugün öfkeli insanlar diyâridir. Denemek çok kolaydır; kalabalık bir caddede, meydanda birdenbire ufacak bir kavgayı çıkarınız, bütün meydanın birbirine girdiğini göreceksiniz. Evvelsi akşam bir maç kazandı millî takım veyahut berabere kaldı. Taksim meydanında, hadi cenge yürüyün deseniz yürümeye hazır, ellerinde silahlar, tabancalar sabaha kadar takır tukur ateşler ve bunlar memnûniyet ifâdesi. Bunlar öfkenin deşarjı. Bu öfke birgün böyle deşarj olur, bir başka gün daha başka bir şekilde deşarj olur. Ve hiç bir şey zaptedemez. Çünkü bu öfkeli insanların öfkelerini durduracak inançları yok. Günlerini gün ederek yaşamak arzûsundalar. Mekteplerde verilen din tedrisâtının; onlara Allâh'ı, peygamberi ve ondan korkmayı, kara ge-

cede kara taşın üstünde, kara karıncayı gören bir Cenâb-ı Hakk'ın, Allâh'ın olduğunu ve insanın kendi nefsini kendisinin murakabe etmesi lâzım geldiğini öğreten, ne bir öğretmen, ne bir kulüp, ne bir dergâh, ne Kubbealtı'nın büyükleri var. O çıktığı gibi sokağa, kendisi gibi, vahşet çağını yaşıyan insanlarla beraber. Böyle olunca kendisini bağlayan hiçbir kayıt yok. Her türlü kayıttan âzâde ve kendini serbest hissediyor. Bu bir şey mi? Acaba bu her tarafta böyle mi? Buna mukâbil Türkiye'de geniş ölçüde imam hatip mekteplerinde okuyan, liselerinde okuyan ve kendisine Allah, peygamber korkusu, sevgisi, telkin edilen ve muvaffakiyetin şart olduğu anlatılan insanlar var. Bunlar da Türkiye'de yaşıyor. Bunların yaşadığı yerlerden hayâta atılmaları ve hayâta atıldıkları zaman birbirlerini bularak muvaffak oldukları görünüyor. Demek ki, kötü olanların yanında bir takım iyiler de gelişmekte. Bu iyiler nereye kadar gelişirler, nasıl gelişirler, nasıl cemiyete sâhip olurlar, siyâset adamları bunları aç kurtlar gibi, ne zaman yer; veya onlar siyâset adamlarından, yenmekten nasıl kurtulurlar? Onları bilemiyorum. Tahmin de edemiyorum. Ama bildiğim bir şey var ki, bugün sayıları insana sevinç veren, iyi yetişmekte olan gençler var. Bu gençler çalışmasını biliyor ve görünüyor ki, meselâ bu sene ki yurt dışı imtihanları neticelerinden; Türkiye'den, bu sene yurt dışı imtihanlarında başarı nisbeti, geçen senelere nisbetle, her sene biraz daha yükseliyor. Ve yurtdışı imtihanlarında Türk çocukları büyük başarılı neticeler alıyorlar. Biz Türk Eğitim Vakfı'nda deniyoruz. Türk Eğitim Vakfı'nın yurtdışı bursunu kazananların %60'ı öğretmen ve memur çocukları; zengin çocukları değil. Çalışarak muvaffak olması lâzım geldiğine inanmış ve kendisine sorduğumuz zaman, "Gideceğim ve Türkiye'ye döneceğim ve hizmet edeceğim", diyerek samîm ül kalp, an samîm ül kalp, söyleyen ve gözleri ıslı ıslı çocuklar. Bunları on sene evvel zor görüyorduk. Şimdi sayılar çoğaldı ve seleksiyon başladı içinde. Bu da iyi bir taraf. Bu iyiliklerle beraber, Türkiye'de inançların düzenlenmesi veya inanç sâhiplerinin bir araya gelmesi veya inanç neşvelerinin bir araya gelmesi diye ifâde edebileceğimiz tarikatlar tekrar canlanmaya başlamış. Yer yer meşrûfiyetini ifâde edenler, yer yer turizm gösterişi altında hayâtını devam ettirenler, yer yer dejenere olanlar; fakat içten içe yaşayan tarikat hayâtı Türkiye'de başlamış durumdadır. Ve çeşitli isimler, toplantılar; vilâyetlerde kendisinin eli öpülen insanlar, Türkiye yanında duyulmaya ve konuşulmaya başlanmıştır. Tarikatlar, yâni dergâhlar; Türk erkeğinin, belki kadınının da rafinmanında ciddî bir merkezde dejenere oluncaya kadar. Ve orada büyüğe karşı nasıl davranılır, mevzûlar

nasıl konuşulur, nasıl hitap edilir; herşey öğrenilirdi, nezâket öğrenilirdi, nezâhat öğrenilirdi. Bugün eğer ciddî tarikatlar, ciddî küçük unsurlar hâlinde yaşıyorlarsa, hâlâ nezâhat, nezâket ve inanç, îmânın neticesi olan temizlik bunları yaşıyor. Sayılarının çoğalmasında Türkiye bakımından hiç bir mahzur yok, aksine fayda var. Bunun aksine davranmanın da zarârı var. Yalnız bunların, bir ihtilaf mevzû olmaması en büyük temennim. Yâni filancalar bizdendir, bizden olmayanlar bizden değildir, tâbirinin içine girilmemesi lâzım ve görünüyor ki yer yer bu kabil teşebbüsler, şeyh Sait-i Nursî Hazretleri'nin nur talebeleri, hayır bu beyler İskender Paşa cemaati, hayır bu beyler şu ışıkçılardan, onlar onların cemaatini tutuyor, bunlar bunlarla berâber oluyor, hayır bunlarla berâber olmuyor gibi, bizim akıdelerimize ters olan şeylerin olmayacağını umarak, fakat iyi gelişmelerden de memnûniyet duyarak bu mevzû kapatmak isterim.

Şimdi, Türkiye bütün bu fikir cereyanlarını yaşayan Türkiye'de, şu anda hülâsa edersek, 21. asra doğru giden bir Türkiye, 21. asra hazır olmayan bir Türkiye. Hâlâ üniversitelerinde tercüme kitaplar okutuluyor, hâlâ üniversitelerin araştırma bütçeleri yok, hâlâ üniversitelerin kütüphânelerine kitap alınamıyor, laboratuvarlarına cihaz alınamıyor. 58 üniversite, hoca bulunamıyor ve ondan sonra isteniyor ki, bu genç nesilden, siz 21. asır dediğimiz bilgi çağına, kompütür çağına, yüksek teknoloji çağına girecek ve orada hâkim bir millet olarak yaşayacaksınız. Bu imkânla olur. En büyük holdinglerin araştırma bütçelerine bakıyorsunuz, gülünç; devletin araştırma bütçesine bakıyorsunuz, hemen hemen hiç bir şey yok; üniversitelerin araştırma bütçeleri gayr-i kâfî. Peki, bu millet yalnızca eski bilgileri tâlim etmekle mi meşgûl olacak? Halbûki bu arada, sermâye gayr-i millî hâle gelmiş, sermâyenin hudutları millî hudutları aşmış; sermâye hudut tanımıyor ve bilgi hudut tanımıyor; sermâye, bilgi, hudut tanımadığı zaman, artık müstemlekecilik bir değişiklik ifâde etmiş: Orduların gelip işgâl etmesi değil, bilginin işgâli ve bilginin mahsûlleri ile sömürmek. Onun bütün emeğini satın almak yoluyla eşyâsını, istihsal ettiği eşyâyı ona satarak ve onun satın almasını sağlamak sûretiyle iktisâdi esâretini sağlamak. Ve her gün model değiştirmek ve onu her gün biraz daha sömürmek. Bundan çıkmak lâzım. 21. asırda Türk milleti bundan çıkacak ki, hem İslâm dünyasına hem Asya'daki Türk milletlerine önderlik yapacak. Acaba o durumda mı? Alâmetler bu durumda olmadığımızı gösteriyor. Aksine, alâmetler gafletimizin devam etmekte olduğunu ve düşmanlarımızla mücâdelede dahî, entellektüellerimiz arasında

birlik olmayışı sebebiyle, Türkiye'nin yarınını hazırlamakta siyâsî partilerimizi ve mütefekkirlerimizi bir noktada düşünür görmemenin ızdırabını ifâde edebiliyoruz. Yârin ne getirecek Türkiye'ye? 2000 senesine girdiğimiz zaman Türk milleti hangi iktisâdî noktada olacak? Neleri kendi buluşlarına, patentlerine dayanarak yapacak, istihsal edecek ve satacak? Beko bir dünyâ markasıdır, iki senedir devam ediyor reklam. Sırf dünyâda tanınmış bir markamız olsun diye. Ama Sony bir dünyâ markasıdır, çöldeki de tanıyor Sony'i. Eğer Sony gibi, veyahut Fiat gibi, veya bir başka Crysler gibi, ne bileyim dünyâca tanınmış Olympus gibi, dünyâca tanınmış markaları Türk dehâsı bulup, îmal edip, patentini alıp dünyâ markalarını, dünyâ piyasasına süremiyorsa, o zaman piyasaya sürülmüş dünyâ markalarını tüketmeye, ırgat gibi çalışmaya, kazandığı parayı onlara vermeye ve onların teknolojisinin bedelini ödemeye, böylece de esâretinin bedelini ödemeye mahkûmdur. Buna hiçbir şey mânî olamaz, çünkü kapitalizm dediğiniz nesne, sermâye dediğiniz nesne, bütün merhametsizliği ile gelmektedir. Ve görünüz Meksika'yı; ucuz iş dediler gittiler, belli miktarda sömürdüler, çekildiler, Meksika göçtü. Birgün size gelirler, sizde kurarlar, sonra alırlar giderler, siz feryat figân içinde devam ettiremezsiniz, o fabrikayı çalıştıramazsınız, siz de aynı durumda olursunuz. Yâni Türkiye'nin 2000'li yıllara hazırlanması için, Türk çocuklarının çok ileri seviyede teknolojiyi öğrenmeleri, bilmeleri ve dünyâyı iyi tanımaları lâzım. Bu dünyâyı tanımak için de; belki Vâhit Erdem Beyefendi katılırlar fikrime, akan, dünyâ üzerinde sel gibi dolaşan paranın bir miktârını yakalamak ve onu Türkiye'nin menfaatleri için kullanmak kabiliyetini ve dehâsını gösteren Türk çocukları gelirse eğer ve onlar bunu teknoloji ile birleştirerek Türkiye'yi dünyâ markaları yaratmak noktasına ulaştırırlarsa, o taktirde 2000'li yıllarda Türkiye modern, güçlü bir devlet olacaktır. Şimdi tekrar Kubbealtı Mecmûası'na dönelim:

Kubbealtı Mecmûası'nı, Akademisi'ni ve Vakfı'nı kuranlar; Türkiye'nin insanının millî hasletlerine uygun, millî hars ve îrfânına bağlı, inançlarına bağlı ve onun en büyük varlığı olan diline bağlı olarak, dilini bilen kimse olarak yaşamasını istiyorlardı. Kendi etraflarına topladıkları çocukların nazlarını, onların bütün dertlerini o sebeple çekiyorlardı. Kâh annelik ettiler, kâh babalık ettiler, kâh şâhitlik yaptılar, kâh dünürlük yaptılar. Hepsî âile hâlinde yaşadılar, âile hâlinde devam ettiler ve birbirleriyle saygılarını, sevgilerini muhâfaza ederek, mesâfelerini muhâfaza ederek en güzel noktalara ulaştılar. Sırf bu sebeple. Ve bir vakıf kuruldu. Şimdi, o zaman, vakıflar mevzûuna döneyim. 900 sayılı kânûnu hatırlar-

sınız, vakıfların yeniden teşekkülü imkânı doğdu. Ne yazık ki, insanlar bazan kendi yaptıklarından da ıztırap duyuyorlar. Şimdi Türkiye'deki vakıf tatbikatına baktığım zaman, o kânûnu teklif eden bir kimse olarak ve kânunlaşmasını sağlayan bir kimse olarak, ıztırap duymadığımı söylemem mümkün değil. Kânun Türk hâkîminin elinde ve Türk idârecisinin elinde o kadar soysuzlaştı ki, şimdi artık o, bugün kurulan vakıfları, eski vakıflarımızın gerek mânâ, gerek rûh, gerek muhtevâ itibarıyla benzeri saymak mümkün değil. 900 sayılı kânûnun başlangıcında da vakıflar eskisi gibi kuruldu, eski niyetle kuruldu. Ama, aradan zaman geçtikçe, bilhassa, bir örfî idâre devresinde, derneklerin kurulması yasaklanınca, dernekler vakıf oldu ve öyle bir dejenerasyon başladı ki, bunlardan size bir kaç ıztırap veren misâlini arz edeyim. Vatandaşlıktan ıskat edilmiş, vatan ihânet etmiş, kaçmış, bir Türk hâkimini öldürmüş, mahkûm olmuş, kaçmış; Yılmaz Güney. Yılmaz Güney vakfını bir Türk hâkimi tescil etti. Biz; bizim örfümüzde, an'anemizde; vakıf, insanın hayâtının nihâyete ermesinden sonra da devam eden hayr-ı cârî'dir. 3 sebeple insanın vefâtından sonra da hayrı devam eder, âmâlî devam eder: Eğer hayr-ül halef bırakmışsa, hayr-i cârî bırakmışsa, cereyan eden bir hayır bırakmışsa. Ve bu hayr-i cârîyi bırakmak için, vakfın târifine uygun bir hayr-i cârî yapmak lâzım. Neydi tarifimiz de? Menfâatî İbadullahın olmak üzere, bir malı Allâh'ın mülkü olarak temlik ve temellükten hapsetmekti. Evvela Allâh'a inanacaksınız, sonra Allâh'ın mülkü olmak gibi bir mânevî îmâna, bir mefhûma inanacaksınız. Benim mülkiyetimden çıktı artık, Allâh'ın mülküdür, buna dokunan Allâh'ın mülküne dokunmuş gibi olur, diyeceksiniz ve sonra onunla alâkanız kesilecek. Bir misal vereyim size: Ateist, "Türk milleti enayidir", diyen Aziz Nesin vakıf kurdu ve hâkim tescil etti. "Dinsel tören yapmasınlar, mezarıma gizlice gömün, gelip başımda da okuyup beni rahatsız etmesinler" diyen islâmî hükümleri, islâmiyetin, Türk-islâm felsefesinin doğurduğu en güzel içtimâî müesseseyi kullanabildi ve Türk hâkimi de bu böyle olmaz, bunun için şartlar lâzım, îmân şartı lâzım diyemedi. Başka bir misâli; Kavaklıdere şarapları, şarap hâsılatı ile bir vakıf kurdu. Hani son günlerde Mesut Bey söylüyor: Haramla hayır yapılmaz diye. Haramla hayır yapılmaz, vakfın sahih, sıhhat şartlarından bir tanesi malın mevcûdiyeti. Fakat mevcut olan malın, helal bir mal olması. Yâni, ben gittim çaldım birisinin malını, elimde mal var, hadi bunu şimdi vakfettim. Bu vakıf olmaz, vakıf için kendi say ü gayretinizle veya meşrû kânunlarla iktisab ettiğiniz helal bir malın mevcûdiyeti lâzım. Helal mal yoksa vakıf kurulmaz. Helal olmayan bir

malla, gelirle vakıf kuruldu Türkiye'de ve bakanlar kurulu vergi muâfiyeti tanıdı. Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün kurulan vakıflarla ilgili kitabını açtığımız zaman, böyle daha nice garip ve Türk-islâm vakıf anlayışına aykırı vakıfların kurulduğunu görüyoruz. Peki ne yapalım? Oturup ağlaşalım mı? Vakıflar bir bakımdan dernekleşti, bir bakımdan devletleşti, devlet vakıf kurdu bu defa. Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı, bilmem ne vakfı, hepsi boy boy televizyonlarda resimler çektiler. Bir de fakir fukara fonu vakfı çıktı, o da hazine; hem de vakfın başkanı, vilâyette vâli oldu. Vâlinin de denetlenmesini Vakıflar Bölge Müdürü yapacak, o vakıf hesaplarını. Kânunda da değişiklik yapmadılar. Böyle acâip bir nesne oldu. Bu suretle vakıf müessesesi, bir çok müesseseyi yozlaştıran, yeni yetme dediğimiz hukûku bilmeyen, devleti tanımayan, Türk târihini okumayan, Türk harsını bilmeyen, Türk harsına hizmet etmesini bilmeyen, hani o akademiye kuranların ıztıraplarını teker teker ifâde ediniz: Harstan yoksun, dilden yoksun, târihten yoksun, eskiyi bilmiyor, hürmeti bilmiyor, herşeyi hoyratça ele alıyor; öyle de yaparım, böyle de yaparım, isterim, şunu da yaparım, bu kânûnu da geçiririm; geçirirsiniz, sonunda bir müessese yaratırsınız, o yarattığınız müessese Frankeştayn'ın canavarına döner. Şimdi yapılacak şey, vakıf severlerin vakıf hukûkunu ıslah edici gayretlere girmeleridir. Bu günlerde, yarın, yâni cumartesi-pazar günü Abant'da toplanacak bir hukuk hey'etine sunduğumuz, hazırlattığımız bir taslak var; yeni bir vakıflar kânûnu. Onun tasfiye hükümleri olacak. Oraya koyduğumuz tasfiye hükümleriyle, vakıf şuûruna aykırı vakıfların dernek hâline gelmeleri için bir intikâl müddeti tanınacak. o intikâl müddeti içinde dernek hâline dönmezlerse, münfesiş sayılıp tasfiyeleri cihetine gidilecektir. Ki bu pislikten temizlensin vakıflar. Bilmem sahne / san'atkarlarının, bilmem nesine yardım vakfı, cenâzeyi alkışlarla uğurlayan vakıf mensupları, salavatsız, tekbirsiz götürülen cenâzeler ve sonra vakıf. Bu tabîî bizi, yâni Kubbealtı Akademisi'ni kuranların telkin ettikleri fikirlere sâhip olan bizleri muhtarip eden vak'alardır. Bunlar ecdâdımızı da muhtarip etmektedir. Ecdâdımız, eğer belli zaferleri, belli seferleri kazanmışsa, hürmetleriyle ve bu hürmetlerini nezâhat ve nezâketle ifâdeleriyle kazanmışlardır, muhâfaza etmişlerdir. Yoksa hoyratlıklarıyla değil, hoyratlık yapanlar, birer birer silinip gitmişlerdir. Fâni insanlar için hayat bir imtihandan ibârettir. Bizim inancımıza göre insan fânidir ve doğuşu ile ölüşü arasında, eski hocalarımızın tâbiriyle, hatm-i enfâs-ı ma'dûde, sayılı nefes verilmiştir. O nefes bittiği an ömür de bitecektir. Kim olursa, ne olursa, nasıl olursa olsun. 35 yaş

şâirinin dediği gibi:

"Kim bilir nerede, ne vakit, kaç yaşında,
Bir namazlık saltanatın olacak
Taht misali o musalla taşında."

Şimdi, "Mes'ut insan kimdir?" diye sorulursa, daha doğrusu "Mes'ut rûh kim?" diye sorulsa, ebedî olan rûhlar âleminde, ebedîyetini yaşayan, Cenâb-ı Hakk'ın nezdinde ebedîyetini yaşayan ve hür olduğu için, âmâlî sebebiyle hür olduğu için, yaptıkları sebebiyle hür rûhlardan olduğu için, buralarda olanları, bütün kâinatta olanları görebilen, gözetliyelebilen mes'ut rûh kimdir? Mes'ut rûh, yarattığı ve devam ettirdiği eserlerle Allâh'ın yüceliğini, güzelliğini, insanın, Allah tarafından yaratılan insanın, çirkini ve güzeliyle beraber güzel olduğunu ve o güzelliğe hürmetin Allâh'a ibâdet mertebesinde olduğunu, lisâna hürmetin Allâh'a ibâdet mertebesinde olduğunu, Allâh'a ibâdetin, emrettiği ibâdetin îmânın tarsîine mâtuf bulunduğunu, îmânî resânet kazanmış her müslümanın kötülükten ve nefsiyattan uzak yaşayacağını ve yarattığı, yaşattığı eserlerle dâima ebedî âlemde de huzur içinde ve rûhun saadeti nasıl oluyorsa, Cenâb-ı Hak nasıl bahşediyorsa, böylece saadetini yaşayacağını umduğumuz kişilerdir. Ben inanıyorum ve şahâdet ediyorum ki, Kubbealtı Akademisi'ni kuranlar, Mecmûası'nı kuranlar, yaşatanlar, yazanlar, her bir noktaları ile, her bir virgülleri ile, sarf ettikleri her sâniyeleri ile Cenâb-ı Hakk'ın katında, makbûl ve mergûb hizmetler îfa etmişlerdir. Şimdi gelen nesle düşen nedir? Hanımefendi'nin ifâde ettiği gibi; gelen neslin vazifesi, bu bayrağı daha da yüceltmektir. Bu bayrak artık, mânevî sâhâdan yukarıya doğru kaldırılıp müsbet ilim sâhâsına yükseltilecektir. Çünkü, rûhu yüce olanların ilimlerinin de yüce olması lâzımdır. Ne kadar bir insan âlimse ve ne kadar ilminin hudûdu genişse Allâh'ı zülcelâlî idrâki, o nisbette geniştir. İlmi genişletmek, âlimleri çoğaltmak, artık sizin ikinci devre gâyeniz olmalıdır. Bundan sonraki 25. yıl toplantınızda bizim olmamız mümkün değildir, o gün olanlarınsa, ki inşaallah toplanırsınız, o gün olanlarınıza şimdiden bir emâneti söyleyeyim: O gün eğer Türkiye'de aranızdan Nobel kazanmış bir ilim adamı varsa, alını secdeli bir ilim adamı varsa, o gün siz bu akademiyi kuranların hayr-ül haleflerisiniz. Yok, hâlâ yazılı kitapları tekrarlıyor ve tercüme kitapları okuyorsanız gayretleriniz tam yerini bulmamıştır. İlhan Hanımefendi, size hürmetlerimi arzederim. Vakfı, şu anda siz temsil ediyorsunuz. Allah size

uzun ömür versin, bütün dostlarınıza, bütün yakınlarınıza, bütün çocuklarınıza Allah uzun ömür versin! İnşallah siz daha güzellikler görerek, daha büyük muvaffakiyetler görerek hayâtınızı devam ettirirsiniz! Bu temennimle, bu niyâzımla ellerinizi öpüyorum ve hepinize hürmetlerimi arz ediyorum; hanımefendiler, beyefendiler.

Eğer arada sürç ü lisan etmiş isem, eğer arada her hangi bir mevzû ifâde de hazırunun fikrine uymayan bir şey söylemişsem ve bunun tavzîhinde isâbet varsa lütfedin işâret edin. Çünkü hatâ insanlar içindir, hatânın da zamanında tashîhi, biliyorsunuz, farzdır.

Bir Dinleyici: Hatâ değil de, rahmetli hocam Fâruk Nâfiz'in bir kaç mısraını daha okusak, iyi olur.

A. Bolak: Hay hay, açalım, her sayı da var:

Taşırım ben seni bayrak gibi göklerde yine,
Sen tutup yerlere çalsan da benim benliğimi.
Bıkmadım senden, usandım da canımdan; hayret!
Bilmiyordum seni, zâlim, bu kadar sevdiğimi.

Yeniköy'den seni sordukça Seher Yıldızı'na,
Sen de sor Eskişehir'den beni mehtâba bu kış:
Kara toprakta bir el sıkmağa imkân yoksa,
Mâvi göklerde buluşsun iki hummâlî bakış!

Ömrümün yaşları artık dönüyor gözyaşına:
Gönlümün şevkine gâlib geliyor şimdi yasım.
Canavar gördü mü pençem kısılrken daha dün,
Bugün âhûlara baktıkça gelir ağılıyasım.⁽¹⁾

Evet, burda deminki şiirin hemen sonunda bakınız, şunu okuyup ve tekrar rahmet dileyip, bitirelim:

"Kısacası bir millet için her devirde yükseliş ilimlere, fikirlere ve san'atlara verilen ehemmiyetin ciddiyeti ölçüsünde gerçekleşir. Biz, târihte bu ciddiyeti ve bu netîceyi defâlarca elde etmiş milletiz.

Kubbealtı Akademisi Mecmûası, bu gün, aynı ciddiyetin yeni bir dirilişidir. Kubbealtı adında, hem Asya'daki Türk halkının Oğuz Han adına söylediği o mısra', hem Fâtih Sultan Mehmed gibi kurucusu olan Kubbealtı Dîvânı'yle bütün eski akademik dîvanlar'ın özlenişleri; hem de Kendi

(1) Kubbealtı Akademi Mecmûası, 1972, y.1, s.3, s.19.

Gök Kubbemiz kitabında en üstün ifâdesini bulan, gerçek varlığımızın hâtıraları toplanmıştır.

Kubbealtı Akademisi Mecmûası, böyle engin bir terkîbin hizmetindedir. Bu mecmûa, arandığı ve okunduğu her vatan köşesine böyle bir akademik rüzgâr götürecektir, gâyesi budur.⁽¹⁾

Bu gâyenin sâhipleri gâyelerine ulaşmışlardır. Çünkü Cinuçen Bey'in dediği gibi; topluluğa hitap ekseriya zâyidir. Ferde hitap, ferdin yaradılışı bakımından bir kazançtır. Çünkü kazandığınız bir kişi müteaddid kişiyi kazanacaktır. Bizim eski gönül ustalarımızın, gönül mimarlarımızın usulleri de budur, birer birer aydınlatmak, birer birer irşad etmek ve sonra onları bir cemiyette toplamak, sizler gibi. Bu sebeple bugün buraya gelemeyenler, gelemeyen gönül dostlarımıza da buradan selâmlarımızı gönderelim ve onlara da sağıklar, selâmetler dileyelim. Her halde duyduğu halde gelemeyen için muhtarip olanlar bir haylidir, e mahrum olanlarda bir haylidir. Bu mânevî feyzden. Tekrar hürmetlerimi arz ediyorum ve hayırlı akşamlar diliyorum, efendim.

---

(1) Kubbealtı Akademi Mecmûası, 1972, y.1, s.5, s.8.

HAZRET-İ YESEVÎ'NİN HUZÛRUNDA

Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ

Ata yurdu kabul ettiğimiz topraklara, Orta Asya ülkelerine gidip gelmek, oralaradaki mübârek mekânları ziyaret etmek hemen her Türk'ün hâyal ettiği bir şeydir. Bu, benim için ancak bir vazife ile birlikte mümkün oldu: Ahmet Yesevî Üniversitesi'nde bir yıllığına öğretim üyesi olarak bulunuyorum.

"Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi", Güney Kazakistan'da, eski adı **Yesi** olan **Türkistan** şehrinde açılmış. Bugünkü adını ve hüviyetini 1993 yılı başında almış. Beşi Türkiye, beşi Kazakistan tarafından olmak üzere 10 kişilik bir mütevelli heyeti tarafından yönetilmektedir. Anlaşmaya göre Rektör Kazakistandan, Mütevelli Heyeti Başkanı Türkiye'den oluyor. Baştan beri Mütevelli Heyeti Başkanlığı yapan Namık Kemal Zeybek'in hizmetleri takdire değer.

Türkistan demek bir bakıma **Ahmet Yesevî** demektir. Yahyâ Kemal Fuad Köprülü'ye: "**Meselâ şu Ahmet Yesevî kimdir, nedir? bir araştırınız. Bakınız bizim milliyetimizi asıl orada bulacaksınız.**" diyor. Ahmet Yesevî (v.1166) sâyesinde bugünkü Türkistan şehri bütün Orta Asya Türk dünyâsı için mânevî bir merkez durumundadır. Sovyet idâresi sırasında bilhassa ihmal edildiği görülen Türkistan şehri, Ahmet Yesevî türbesini bağrında taşıdığı için alâka merkezi olmaya devam etmektedir.

Üniversite Rektörlüğü ile Yesevî Türbesi arasında büyük bir meydan, geniş bir yol ve uzunca bir boşluk bulunuyor. Yâni mavi, yeşil çinilerle süslü zarif kubbelerini her zaman görmek mümkün.

Yesevî Türbesi bir zamanlar bir büyük külliye imiş. Civârında çeşitli ihtiyaçlara cevap verecek binalar, tesisler ve başka kabirler varmış. Bu asrın ilk çeyreğine kadar evlerin ve mahallelerin yer aldığı çevresi, Türkistan'ın mûtena semtlerinden biriymiş. Bugün ise, toprak yığınları ve bir takım çukurlukların çevrelediği geniş bir boş alanın ortasında çöplükteki nadide bir mücevher gibi parlamaktadır.

Rahmetli **Ekrem Hakkı Ayverdi**'den dinlemiştim: Güzel san'atlar içinde mîmârînin yerini ve değerini gâyet canlı olarak tasvir etmişti. Mîmârî yapı, müşahhaslığı, boyutları, yüksekliği, âhenk ve tenâsübüyle en etkili san'at eseridir. Mîmârî göze hitap eder, asırların ötesini canlı olarak günümüze ve geleceğe taşır. Ahmet Yesevî Türbesi olmasaydı, bugün Türkistan sıradan bir kasaba olmaktan öteye gidemezdi. Bu Türbe olmasaydı, Ahmet Yesevî'yi, onun hikmetlerini bugünkü canlılıkta hatırlamazdık.

Bu muhteşem türbeyi Timur yaptırmış. Timur târihin en meşhur cihangir ve savaşçılarından biridir. Onun hakkında Doğu Türkleri ve Batı Türkleri farklı kanaat ve duygulara sâhiptir. Timur'un Osmanlı Türk devleti ile savaş, 1402 Ankara muharebesinde Yıldırım Bayezid'i yenmesi, İstanbul'un fethini geciktirdiği ve Avrupa içlerine daha fazla ilerlemeyi engellediği düşünülür. Bu bakımdan Batı Türkleri Timur'u takdir etmekle beraber, onu pek sevimli bulmazlar.

Yıldırım Bayezit ve Timur, biri batıda biri doğuda iki müslüman Türk lideridirler. Her ikisi de büyük asker ve devlet adamı. Her ikisi de güçlerinin şûrunda. Bu yüzden her ikisi de gururlarına düşkünler. Savaşta kaybeden Yıldırım oldu. Ama bu iki gurûrun çarpışmasından dolayı asıl kaybeden Türklük âlemi oldu.

Timur, savaşlardaki büyük gaddarlığına rağmen ilme, san'ata düşkünlü, din ve tasavvuf büyüklerine saygı ve ilgi gösterirdi. Ahmet Yesevî türbesi ve külliyesi Emir Timur'un eseridir.

Menkîbeye göre, vefâtından sonra da kerâmetleri devam eden Ahmet Yesevî, kendisinden iki asır sonra yaşayan Timur'un rüyâsına girerek Buhâra'nın fethini müjdeler. Bu işaret üzerine Buhâra'yı fetheden Timur, bir nevi şükran duygusu ile Ahmet Yesevî'yi ziyâret için Yesi'ye gelir. Ziyâretten sonra bir türbe yapılmasını emreder. Türbeye eklenen mescit, dergâh, mutfak ve diğer hizmet binâları ile iki yılda muhteşem bir külliye ortaya çıkar. Türbenin ve dergâhın ihtiyaçları için de, çevredeki arâziyi ve Yesi'nin sulama kanallarının gelirini oraya vakfeder.

Emir Timur'a şükran borçluyuz. Bize Yesevî Türbesini, bir san'at ve

mîmârî şaheseri olan bu külliyei bıraktığı için minnet duyuyoruz.

Ahmet Yesevî Türbesinin sanat değeri, tezyinâtı, bilhassa süsleme unsuru olarak da kullanılan yazıları ayrı bir inceleme konusudur (Ali Yardım'ın kulakları çınlasın). Okuyabildiğim bir kaç hat örneği çok ilgi çekicidir. Binânın dış cephesinde, batıdan başlayıp kuzey ve doğu taraflarında üst kısımda çepe çevre En'am suresinin 59-63. âyetleri yer almaktadır. **Kalellahü Tebâreke ve Teâlâ: Ve indehû mefâtihu'l-gaybi...** diye başlayan ifâdenin mânâsını düşününce insan gayr-ı ihtiyârî ürperiyor; sabrınıza sığınarak tamamını vermeden geçemiyeceğim:

"Gaybın anahtarları O'nun katındadır, onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı bilir. Düşen yaprağı, yerin karanlıklarında olan taneyi, yaşı kuruyu -ki apaçık Kitap'tadır- ancak O bilir. Geceleyin sizi ölü gibi uyutan, gündüzün yaptıklarınızı bilen, mukadder olan hayat süreniz doluncaya kadar gündüzleri sizi tekrar kaldıran O'dur. Sonra dönüşünüz O'nadır, işlediklerinizi size bildirecektir. O, kulların üzerinde yegâne Hakîm'dir, size koruyucular gönderir. Artık birinize ölüm gelince elçilerimiz, bir eksiklik yapmaksızın onun canını alırlar, sonra gerçek Mevlâlarına döndürülürler. Haberinizi olsun, hüküm O'nundur. O hesap görenlerin en sür'atlisidir. De ki: Kara ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarır? O'na gizli gizli yalvarır yakarırsınız..." (Sadakallah). Çepeçevre devam eden yazı 63. âyet tamamlanmadan sonra eriyor.

Metinleri kim seçtiyse sanki dehşetengîz ve mağrur görünümlü Timur'a dolaylı yoldan bir ihtarda bulunmak istemiş olabilir. Binânın kuzey batı cephesinde yer alan muhteşem kapının kenarında baştan başa uzun bir şerit hâlinde "**el-Mülkü lillâh el'İzzetü lillâh**", yâni "**Mülk Allâh'ındır, Yücelik Allâh'ındır**" yazısı tekrarlanarak devam etmektedir. Üste küçük kubbenin çevresinde iri ve nefis bir kûfi hatla, âdetâ canlıymışcasına "**el-Mülkü lillâh**" (Mülk Allâh'ındır) sözü tekrarlanmaktadır. Büyük kubbenin dış kasnağında ise "**el-Înâyetü lillâh, el-atâ lillâh**" (İyilik Allah içindir, bağış Allah içindir) sözleri tekrarlanmaktadır.

***

Ahmet Yesevî Türbesi Özbek, Kazak, Kırgız, Tatar, Türkmen, Uygur, Oğuz bütün Türk boylarından insanların ziyâret yeridir. O çevrede bir kaç saat geçiren kimse buna hemen farkeder. Yedi yaşından yetmiş yaşına kadar, her sınıftan yüzlerce insan ziyârete gelmektedir. Kiminin maksadı sâdece ziyârettir. Kiminin bir dileği vardır. Kiminin hastası şifâ

beklemektedir. Kiminin hayırlı bir işi gerçekleşmiştir, şükran duygularını dile getirmek için gelmiştir.

Hele yeni evlenmekte olan gelin ve dâmadın ziyâretleri bir başka güzellik sergiler. Kendileri, yakınları hepsi sevinç içinde ve telâşlıdır. Yaşanan bu mutluluğu, bir de bu kutsal mekânda perçinlemek isterler. Gelen ziyâretçiler, çevredeki yaşlı kimselere bir kaç kısa Kur'an âyeti okutup duâlara samîmiyetle âmin derler. Okuyan kimselerin pek çoğu doğru dürüst okumasını bile bilmezler, fakat mühim olan niyetlerin ve duyguların hâlis ve samîmî olmasıdır.

Yesevî Türbesi altı yüzyılın tahribâtıyla ve son asırlardaki ihmal edilmişlikle yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyordu. Rus bombardımanının acı hâtırasını da duvarlarında hâlâ saklayan bu muhteşem eser restore edilmeye başlanmıştır. Bütün Türk ve İslâm âleminin ortak hâzinesi ve kültür değeri olan bu külliye'nin restorasyonunu, Kazakistan Devleti ile yapılan bir anlaşma sonucu Türkiye Cumhuriyeti üzerine almıştır. Başka devletlerin de tâlip olduğu bu zorlu tâmirat işini merhum Cumhurbaşkanımız **Turgut Özal**'ın girişimiyle bütün masraflarıyla birlikte bizim Devletimiz üstlenmiştir. 1993 yılında başlayan restore faaliyetinde, önce temele inilmiş, gevşek zeminin sağlamlaşması için beton dolgu yapılmıştır. Tuğlasından çinisine kadar, çok titiz tahlillerle 600 yıl önce kullanılan malzemenin özellikleri tesbit edilerek, orijinalinin aynısı yapılmaya çalışılmaktadır. Siyâsî âmillerle tâyin edilen en tepedeki yöneticiyi saymazsak, restoreyi üstlenen **Vakıf İnşaat** mensupları canla başla çalışıp, orada bayrağımızı da dalgalandırmaktadırlar.

Bu faaliyetleri, burada çalışmakta olan, Türkiye'den kilometrelerce uzaklıktaki vatandaşlarımızı görmek, insana gurbette bir başka güzel geliyor. Türkiye'de kendi imkân ve şartlarımızın değerini bilmiyoruz ve hep şikâyetçiyiz. Hamdolsun büyük devletiz ve buralardan 50 yıl öndeyiz. Fakat, ah ne olurdu, biraz daha güçlü, biraz daha zengin olsaydık da, bu ve benzeri başka yerlere de daha çok ve daha bol imkânla el uzatabilseydik!.

ULU BİR OSMANLI ÇINARI

EKREM HAKKI AYVERDİ'NİN ARDINDAN

Fuad SAMUK

Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi'nin vefat sene-i devriyesi dolayısıyla bu yazıyı kaleme alabilmem, o büyük insan için kalem oynatabilmenin ne kadar güç ve zor olduğunun idrâki içerisinde pek çok tereddütler geçirdikten sonra mümkün olmuştur. Çünkü o, devrimizde yaşayan Osmanlı-Türk medeniyetinin gerçek bir temsilcisi idi. Takdir buyurulur ki, böyle bir medeniyetin araştırma ve tedkiklere dayanan tavsîfi, ne kadar meşakkatli hattâ bugünün anlayışıyla muhal ise, işte onu da bütünüyle anlatabilmek o derece güç.

Onun için, mezkûr medeniyetin kültür ve îman âbidesi olan bu aziz insanı kıyısından kenarından tutup, kendisi hakkında bâzı intibâ ve hâtıralarımı yazmakla iktifâ edeceğim.

1968 senesinin yazında Bursa'dayız. Câmî röleve çalışmaları dolayısıyla yardımcı olarak kendileriyle berâberdim. Murâdiye'ye çıkmıştık. E. Hakkı Beyefendi bir kitâbeyi okuyup not almak için durdukları sırada yanımdan, orta yaşlarda, bir grup insan geçiyordu. Bizleri Türkçe bilmeyen ecnebîlere benzetmiş olacaktılar ki rahatça duyabileceğimiz yüksek bir sesle: "Şu gâvurlara bakın. Bize âit kitâbeleri okuyorlar da bizler okuyamıyoruz." diye hayıflanarak geçtiler. E. Hakkı Beyefendi âniden, çok asâbî ve yüksek bir sesle arkalarından: "Ben gâvur değilim, müslümanım." diye bağırması üzerine bu grup kaçarcasına oradan uzaklaşvermişti.

Bu misâlde, kendilerinin, idrâki seviyesinde müftehîri olduğu

dînine, îmânına toz konduktmayan ve bunun için de ne gerekiyorsa pervâsızca yapabilen yüksek bir îmânın sâhibi olduğunu görmekteyiz. Zâten bu îmanla değil midir ki, bir insan gücünün fevkindeki bu meşakkatli ilmî çalışmalarını yapmış ve bu sâyede Osmanlı Türk mîmârîsini meçhul olmaktan kurtarıp bu babta vermiş olduğu makâleler hâric 28 adet eserle asrımıza mümtaz imzâsını atmıştır.⁽¹⁾

Bir başka ifâdeyle söz konusu îman gayretlerinin içerisinde hemen hemen 10 asırlık bir ilâhî gâyenin yattığını biliyoruz. O da: îlâ-yı kelime-tullah idi. Bu ulvî gâye ve prensibin mevcûdiyetinden bîhaber olsalardı, mevzûbahis eserlerini, kısa sayılabilecek bir sürede verebilmeleri herhalde mümkün olamazdı. Amma bunda, sahip oldukları yüksek kültür ve dehşetengiz diyebileceğimiz enerjinin payını da unutmamak lâzımdır.

Yukarıda lâf atıp kaçan o zavallı grup için de bir çift sözüm olacak ki, bu şimdiye kadar içimde kalmış bir ukde idi.

Ceddinin değil eserlerini, mezar taşlarını dahî okumaktan âciz bırakılmış öksüz diyebileceğimiz bir neslin temsilcisi o grubun, esâsında niyeti hâlis olmakla berâber, davranışında aczin sebep olduğu bir iç burukluğunun müşahhas tezâhürünü görmemek mümkün değildi.

Artık kronik bir vak'a karşısında olduğumuz gerçeğini kabûl edip hastalığı teşhis ile birlikte çâresini de ortaya koymamız gerekmektedir ki, bu da, mevcut maârif politikamızın, islâhî ile oturtulacağı temelin, Türk-İslâm sentezi olan "millî kültür" olmasıdır.

Bu husustaki elem ve kederimi dile getirdikten sonra yine o büyük insana dönelim:

Üniversite talebesi iken yolum İstanbul Üniversitesi'ne düştüğü zamanlar hemen Üniversitesinin arka tarafına geçer, bütün heybet ve rûhânî silüetiyle insanı kucaklayan Süleymaniye Câmii'ni seyre daldım. Başlangıçtaki bu göz âşinalığı, bilâhare, beni gönül iklimlerine çeker, öyle bir haz deryâsına sürüklerdi ki, suyunu sessizce ummâna akıtan nehir gibi, gayr-i ihtiyârî, mevcûdiyetinin sırrı ile biliş kurmam yolundaki maksûdunu hâsıl ettirirdi.

Bâzan çocukca bir merak ve gayretle, tahlil ve sentez gücümü kullanarak, bu muhteşem mâbedin mîmârîsini değiştirip acabâ daha güzel yapılabilir miydi? diye düşünürdüm. Seneler süren uğraşmalarım sonunda, değil penceresini, duvarını; en ufak taşını dahî yerinden oynatabilmenin mümkün olmadığını anlamıştım.

Acaba insanı tefekkür âlemine çekecek kudretteki bu mîmârîyi, çizgi

(1) Eserlerinin listesi için bakınız: E.H.Ayverdi, *Makâleler*, İstanbul Fetih Cemiyeti yayını.

ve nisbetlerin hâlli hamurunu koca Sinan nasıl yapabilmisti? İşte bu sual E. Hakkı Ayverdi Beyefendiye sorulduğu vakit cevap olarak verdiği tek bir kelime vardı o da: Kültürdü... Yâni, bir zamanlar İslâm âleminin, hattâ bütün dünyânın yüzünü güldürmüş ve dünyâya parmak ısırtmış olan "Osmanlı-Türk kültürü" idi.

Söz konusu kültürü, kendileri, bir makâlelerinde bakın nasıl ifâde ediyorlar: "Türk nasıl îlâ-yı kelimetullâha soyunmuş, sâde ve vakur bir seciyede ise, mîmârîsine, yaşayışına da aynı usûlü tatbik etmiştir."⁽²⁾

İşte bu mâbede ve bunun gibilere beni bu gözle baktırıp sevdirten ve yaşayış tarzlarıyla da kültürü tâ içime kadar sindirtten onunla birlikte bir vahdet teşkil eden "Ayverdi âilesi" idi ki, sözkonusu âile fertlerinden ikisi: Mütefekkir, muharrir ve aziz bir anne olan muhterem kardeşleri Sâmiha Ayverdi Hanımefendi'yle muhterem zevceleri mütefekkir-edebiyatçı ve aynı zamanda aziz bir abla olan İlhan Ayverdi Hanımefendilerdir.

Kendileriyle, hepsi de lutf-ı ilâhî değerinde, o kadar çok hâtıralarım var ki, değil ömür boyu, ezel âlemine kadar şükredilse revâdır.

1969 senesinin baharında Bodrum kal'asının en yüksek burcundayız. Vakit, namaz vakti. Bana dönerek: "Fuad, kal'anın en yüksek burcunda namaz kıldığımı unutma sakın!" deyip azametli ve mübârek endâmıyla burcun çıplak taşları üzerinde huşû ile namaza durmuştu. Her dâim sevgili Rabb'ıyla olmuş olduğundan zerrece şüphe etmediğim bu aziz insan belki de mîrâcını tamamlarken, bana da bu rabbânî sahenin temâşâsındaki derûnî lezzeti tattırıyordu.

Seneler sonrası Estergon Kal'ası'nın burcunda yine aynı şekilde namaza durmuş olduğunu hatırladığımda, bulunduğu mekân icâbı Rabb'ından acabâ bu eski vatan topraklarındaki Türk'ün ruh orduları, evlâd-ı fâtihanın dirilmesi için de bir niyâzı olmuş mudur diye hep düşünmüşümdür...

Burada sözü Sâmiha Ayverdi Hanımefendi'nin, böyle büyük insanların, kesrette vahdeti bulmuş mânevî dünyâlarını tavsif eden şu cümlesine bırakıp yazımızı noktalıyalım: "Bu, içine ikiliğin sığmadığı müstesnâ bir demdi ki, orada secde var baş yoktur. Orada duâ var dudak yoktur. Orada aşk var, ah şu parçalanası vücut yoktur."⁽³⁾

(2) E. Hakkı Ayverdi, *Makâleler*, s. 252, İ. Fetih Cemiyetini yayını.

(3) Sâmiha Ayverdi, *Boğaziçinde Târih*, İ. Fetih Cemiyeti yayını.

GÖZ

Göz ne görür ne bilir
Göz gördüğünü bilir
Göz görür mü kim bilir

Âlem âlem içinde
Göz âlemler içinde
Âlemler göz içinde

Göz var görmez birinde
Göz arar kendisine
Karanlıklar içinde

Kalbine göz takmış biri
Seyreder âlemleri
Binbir hayret içinde

Göze dil lisan olur
Lisana göz pencere
Ummanlar katre olur

Gözlenen dağlar tepe
Söz yetmez mânâ olur
Mânâ tutmez söz olur

Göz olur ona melek
Şeytandır-şeytan melek
İnat mı olsa gerek

Göz olur sakındırır
Edebi takındırır
Yaşlarını dökerek

Mustafa USLU

KIT'A

Sensiz cihanda herşeye bîgâneyim bugün
Artık ne söylesem de ne duysam da nâfile
Rüzgâr değiştiğinde sürükler mi kim bilir?
Hülyâlı dalgalar beni bir başka sâhile

Memduh CUMHUR

MANİSA'DA KANDİL

Y. Mim. Özcan ERGIYDİREN

Çocukluğum, İkinci Cihan Harbi'nin cereyan ettiği 1940'lı yıllarda geçti. Amma nice sıkıntılar, mahrûmiyetler, acılar ve ıstıraplarla geçen o günleri biraz olsun güzelleştiren ve hayâtı, herşeye rağmen yaşamaya değer kılan bazı şeyler de vardı. Bilhassa çocuklar için bir neşe kaynağı olan bir gece vardı ki, haftalar öncesinden sözü edilmeğe başlanırdı. Diğer kandillerden farklı olarak bir şenlik tarzında kutlanan bu gece "Berat Kandili" idi.

Kandilden önceki ilk perşembe günü çarşının ana caddesi üzerinde sağlı sollu tezgâhlar kurulur; çocuklar için patlayıcı, yanıcı şeyler; hâne halkı için susamlı helvalar bu tezgâhları doldurur; iplere asılmış, sııklara bağlanmış yüzlerce mumun rengârenk görünüşü çarşıya bir bayram havası verirdi.

Her âile, mutlaka bu tezgâhlardan bir adet mum, en azından yarımşar kiloluk iki kese kağıdı helva ve mantar tabancası, yaldızlı maytap, havâi fişek, çıtır pıtır gibi şeylerle birkaç tane şimşir alırdı. Ekseriya anelerin yaptığı bu alış verişte çocuklar da bulunur, gördükleri herşeyden aldırnak isterlerdi.

Mum, bu kandil gecesinin vazgeçilmez bir unsuruydu. Yıllar sonra eski Osmanlı minyatürlerinde gördüğüm, saray düğünlerinde yapılan esnaf resm-i geçitlerindeki arabalar üstünde taşınan ve **nahl** adı verilen göz alıcı renkli kağıtlarla yapılmış süslerin daha küçük boylardaki benzeri idi. En küçüğü yarım metre, en büyüğü birbuçuk metreden uzun olurdu.

Kalınca bir kağıttan yapılmış iki üç santim çapındaki bir boruya geçirilmiş iki ilâ beş adet dâire şeklinde kartonlar; bunların etrafını çeviren oy-malı, tırtıklı birer korkuluk, her dâireden aşağı sarkan ve dantel perdeleri andıran, katlanarak kesilmek suretiyle oyulmuş renkli kağıtlar... Ortadaki borunun baş tarafı konikleşmiş ve ucuna raptedilen ipten bir ilmek yapılmış. Boru ile ilmek arasındaki üç dört santimlik ipin üzerine ince bir mum tabakası kaplanmış. Bütün bunlar etekleri kırkmalık yeşil, sarı, mavi, pembe renkli şeffaf jelatin kağıdına sarılarak telli duvaklı bir gelin gibi süslenmiş.

Eve getirilen mum misâfir odasının bir köşesinde bir yıldan beri tavanda asılı duran eski mumun yanına asılırdı.

Ramazan ve Kurban bayramlarında olduğu gibi kandilde de sözlü ya da nişanlı delikanlılar kız evine hediye gönderirlerdi. Damat adayı nâmına âilesi tarafından, bilhassa hediyelik yapılmış, adam boyunda bir mum alınırdı. Bu mumun diğerlerinden farkı, kağıttan renkli çiçekler ve küçücük aynalar ilâvesiyle daha da süslü ve göz alıcı olmasıydı. Mumla beraber bir de ayna alınırdı. En az iki karış boyunda, dikdörtgen ve oval, güzel çerçeveli ayna bir tepsiye -eğer ayna büyükse bir siniye- konur; etrafı susamlı helva ile bezenir, aralarına yeşil ve kırmızı renkli şekerden yapılmış yapraklar ve çiçekler konarak süslenir, üstü -herkesin görebilmesi için- şeffaf, renkli bir kağıtla örtülürdü. Komşu hanımlardan bir grup mumu, tepsiyi ve diğer hediyeler bulunan bohçayı alarak kandil gününü nişanlı bulunan kızın evine götürürler, gidişleri yol boyunca hoş bir temâşâ olurdu.

Susamlı helva yalnız bu kandile mahsustu. Şehrin tek helvacısı o günler için bembeyaz renkli, susamlı ve herbiri bir lokmalık helvalar yapardı. Eve getirilen iki kese kağıdından birisi akşam üzeri sokaktaki çocuklara dağıtılır, diğerinden ise ev halkı birer ikişer yerlerdi.

Çocuklar için alınan şimşirler, durgun sularla yetişen bir nevi sazlardı. Günümüzde vazolara, yapma çiçekler arasına da konan bu kamışlar yetmiş seksen santim uzunluğunda ince bir çubuk görünüşünde olup ucunda yaklaşık onbeş santim boyunda koyu kahverengi tüylü bir kısım bulunur. Şimşirlerin bu tüylü başları, birgün önceden gaz yağı dolu bir kaba daldırılır, ertesi akşama kadar gaz yağını emerek tam bir meş'ale hâline gelirdi.

Akşam yemeğinden sonra hemen sokağa fırlayan çocukları az sonra büyükler tâkip ederdi. Küçücük kerpiç evlerinden çıkan mahalle halkı sokak başına gelirler, kadınlar arkalıklı küçük hasır iskemlelerini yol ke-

narlarına yerleştirip otururlar; erkekler, genç kızlar ve delikanlılar ayakta dikilir, herkes birbiriyle kandilleşip hâl hatır sorarlardı. Sokağın aşağısındaki çeşmenin karşısında bulunan elektrik direğindeki kırk mumluk ampulün ışığı etrafı aydınlatmağa yetmez, herkes yekdiğerini hayal meyal seçerdi. Amma çocuklar sabredemezler hemen meş'aleler yakılır, çıtır pıtır, ateşler, mantarlar patlamaya başlar, yıldızlı maytaplar göz kamaştırarak yanarlardı. Bu arada ihtiyarlar, her yıl anlatılan hikâyeyi bir defa daha tekrar ederlerdi:

Saruhan Bey Manisa'yı fethetmek için askeriyle gelmiş surlara dayanmış. Bir yanında Süt Dede ile Hâkî Baba, bir yanında Karaca Ahmet Sultan.. Bir hayli vuruşmuşlar, amma zaptetmek ne mümkün, günler geçmiş suru aşip girememişler. O gün de tam KANDİL imiş. Yanındaki erenlerle el açıp duâ etmiş ki, "Yarabbi, şu mübârek gece hürmetine bizi muzaffer eyle!" Amma Saruhan Bey bakmış ki bu iş kılıç kuvvetiyle olmayacak, bir kurnazlık düşünmüş; hemen emretmiş; şu ovada yayılan ne kadar koyun keçi varsa hepsini toplayın! Bu arada kâfire de haber salmış: "Akşama takviye askerlerim gelecek, eğer teslim olmazsanız taş üstünde taş, omuz üstünde baş komam!" demiş. Toplanan binlerce koyunun keçinin yarısını şimâle, Gediz'in kenarına doğru; yarısını da gündoğusuna, Turgutlu tarafına göndermiş. Demiş ki, "Gece olunca her koyunun, her keçinin boynuzlarına birer mum dikip yakacaksınız, sonra hepsini şehre doğru süreceksiniz, bütün davullar sabaha kadar çalınacak. Ayrıca her asker büyük bir ateş yakacak!" demiş. Gece bastırmış, mehtap yok, etraf zifirî karanlık.. Derken ateşler yanmağa başlamış; ben diyeyim bin ateş, sen de onbin ateş. Kâfir şaşırmış, bu da ne? Derken uzaktan davul sesleri duyulmuş, bir de bakmış ki Gediz'den bu yana binlerce ışık yaklaşıyor. Az sonra gündoğusundan da davul sesleri, ordan da binlerce ışık geliyor. Gâvurun aklı çıkmış, "Amanın", demiş, "eli fenerli asker bu kadarsa fenersizleri kimbilir ne kadardır!" Sabah olmadan hemen haber salıp şehrin kapılarını açmış ve teslim olmuş.

Gecenin ilerleyen saatlerinde çocuklar heveslerini alıp meş'aleler sönmeye yüz tutunca bir yıl önce alınıp tavana asılan mumlar indirilir, hepsi sokağın ortasında toplanarak yakılır; büyük bir alev bir lâhza bütün sokağı aydınlatır, sonra etraf yeniden karanlığa bürünür, komşular birbirine "nice senelere" diye hayırlı temennîlerde bulunarak çoluk çocuk sokaklardan evlerine dönerlerdi.

Kaç asırdan beri, belki de feth edildiği günden bu yana bu mübârek Kandil gecesi şehrin fetih yıldönümüyle birleşerek bir donanma gecesi,

bir fetih şenliği hâlinde kimbilir nasıl bir coşkuyla kutlanmıştır. O devirde, bu yoksul insanlar çok mütevacî imkânlarıyla atalarının bu geleneğini yaşıyorlardı.

Geçen gün kardeşime telefon edip Kandil'i sordum. Çarşı yine perşembe günü mumlarla donanıyormuş, yine çocuklara maytaplar, şimşirler alınıyormuş; susamlı helva hâlâ yapılıyormuş ve delikanlılar nişanlılarına adam boyu bir mumla beraber bir ayna gönderiyorlar, aynanın etrafını da susamlı helvalar, yeşil ve kırmızı renkli şekerden yapılmış çiçeklerle süslüyorlarmış.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı

Takdim Eder:

OSMAN ŞEMS EFENDİ DÎVÂN'INDAN SEÇMELER

Kemâl Edib KÜRKCÜOĞLU

Neşre Hazırlayan:
Prof. Dr. Mustafa TAHRALI

İki Renk Kapak, I. Hamur Kağıt, Kaliteli Baskı
550 Sayfa (İndeksli)

Nisan-Mayıs Ayı Fiyatı: 1.100.000.- TL. + K.D.V.
(Vakıf Merkezinden Alımlarda % 25 İNDİRİM)

Peykhane Sok. No: 3 Çemberlitaş/İST. Tel: (0 212) 516 23 56

BİR TAASSUP ÖRNEĞİ

ve

II. ABDÜLHAMİD

Prof. Dr. Kâzım YETİŞ

Dârülaceze'nin kuruluş yıl dönümü münâsebetiyle İstanbul Büyük Şehir Belediyesi II. Abdülhamid'in bir posterini Dârülaceze'nin duvarına asmış. Bunun üzerine bir siyâsî partinin mensupları bunu protesto etmek üzere Dârülaceze'nin önünde bir toplantı yaptılar ve II. Abdülhamid'in posterine, içine kırmızı mürekkep doldurulmuş yumurta attılar, belediye'nin bu uygulamasını protesto ettiler. Haber histerisine tutulmuş basın yayın organları da bunu genişçe duyurdular. Biz bu bağnaz, gayr-i medenî tutumu hatırlatmakla iktifa ederek uzun zamandır yazmayı düşündüğümüz ama bir türlü yazamadığımız bir konuyu işlemek mecbûriyetini hissettik. Bu, "II. Abdülhamid Dönemi Kültür Faaliyetleri Üzerinde Bâzı Dikkatler." Daha geniş bir çalışmanın bazı noktalarını, hiç de hoş olmayan üstelik son derece çirkin bir vesileyle arz etmek istiyoruz.

Sultan Abdülaziz'in şâibeli bir şekilde hal ve yok edilmesinden sonra bazı paşalarla anlaşarak, daha doğrusu onların zorladığı tâvizleri vererek iktidâra gelen II. Abdülhamid, 1876-1909 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin başında bulunmuştur. Bu yıllar devletin en buhranlı olduğu yıllardır. Ama 1909'dan, yâni II. Abdülhamid'in tahttan uzaklaştırılmasından sonra yaşanan buhranları hatırlarsak, o dönemin sonraki döneme nisbetle çok rahat bir devir olduğunu söylemek bir hakşinaslık olur. Konunun siyâsî yönü bu yazının sınırlarını aşar. Biz daha çok kültür cephesi üzerinde durmaya çalışacağız. İşte bu çerçeveden bakınca bu devir, yeni bir doğuşun nasıl hazırlandığının canlı bir görünümüdür.

II. Abdülhamid döneminde eğitim alanında büyük ve önemli hamleler yapılmıştır. Bilhassa yüksek öğretimde hem okul hem de öğrenci sayısında büyük artış olmuştur. Mekteb-i Mülkiye yeniden tanzim edilmiş, ders programları modernleştirilmiştir. Taşradan gelen öğrenciler için yatılılık imkânının sağlanması o dönem ve sonrası için fevkalâde önemlidir. 1861'de mülkiyeden 33 kişi mezun olurken bu sayı Abdülhamid dönemi olan 1885'de 295'i yatılı olmak üzere 395'e yükselmiştir. Mülkiye, devrin entellektüel yetiştiren bir kurumudur. Abdülhamid'in açtığı yeni yüksek okul sayısı 20 civârındadır. Bunlar mâliye, hukuk, ticâret, güzel san'atlar, mülkî mühendislik, baytarlık, gümrük gibi alanlardadır. Tıp okulu da geliştirilmiş, yenileri açılmıştır. Darülfünun, Üniversite de o dönemin eğitim kurumlarındandır.

Bütün bu yeni yüksek okullara öğrenci sağlamak için ilk ve orta dereceli okullar; personel ve hoca yetiştirmek için, meslek ve öğretmen okulları açılmış ve yaygınlaştırılmıştır. Abdülhamid'in eğitim ve öğretim alanındaki faaliyetlerinden biri de İstanbul dışında pek çok rüşdiye, idâdî ve askerî idâdî açmış olmasıdır.

İlk defâ 1848 de bir "İlk Öğretmen" okulu açılmıştır. 1908 de yapılan bir sayım-tesbîte göre 31 öğretmen okulu vardır. Burada, bu dönemin eğitim-öğretim faaliyetleri cümlesinden olarak aşiretlerin ve konar-göçerlerin gezici okullar ile öğretimlerinin sağlanmaya çalışıldığını da kaydedelim.

Basın alanında da büyük gelişmeler olmuştur. II. Abdülhamid saltanata geçtiği zaman İstanbul'da ancak birkaç basımevi varken 1883 târihli yıllığa göre bu sayı 54'e çıkmıştır. 1908'de 100 civârındadır.

Mizancı Murad'ın 1890'da neşrettiği bir bibliyografyaya göre Abdülhamid idâresinin ilk onbeş yılında 4000 çeşit kitap basılmıştır. Bunların 200 kadarı din, 500'e yakını dil, 1000'i bilim ve fen, 1000'den fazlası şiir, roman, tiyatro vb, 100'den fazlası da çeşitli kânun, tüzük ve yönetmeliklerle ilgilidir.

Yine bu dönemde çeşitli gazete ve dergiler çıkmış ve canlı bir basın hayatı olmuştur. Bazı gazete ve dergiler II. Abdülhamid'in kîse-i hümayûnundan faydalanmışlar, meselâ Servet-i Fünûn dergisinin klişeleri Abdülhamid tarafından Avrupa'dan getirtilmiştir.

Türk dili, edebiyatı ve kültür hayatındaki çeşitli gelişmelerin de bu dönemde görüldüğünü belirtelim. Şemseddin Sami'nin Türk dilinin adı, menşei ve hâli ile ilgili yazıları, Çağatay türkçesinin eserlerinin okullarımızda okutulması ile ilgili yazıları bu dönemde çıkmıştır. Türk dilinin

arapça ve farsçaya karşı istiklâl kazanması ile ilgili yazılara karşılık özellikle Fâtih dersiamlarının arapçadan vazgeçilemeyeceği husûsundaki yazıları da bu dönem gazetelerini işgâl etmiştir.

Türk dil, edebiyat ve kültür hayatının en önemli tartışmalarından olan Belâgat-ı Osmâniyye (Ahmet Cevdet Paşa) münakaşaları, Talîm-i Edebiyat (Recâizâde Mahmut Ekrem) kavgaları hep bu devrenin ürünüdür. Özellikle Belâgat-ı Osmaniyye ve Talîm-i Edebiyat tartışmaları sırasında türkçe ve arapça mes'eleleri dolayısıyla ilericilik-gericilik konuları enine boyuna münakaşa edilmiştir. Kemalpaşazâde Said Bey'le Abdülhak Hâmîd'in tartışmaları, taraftarların birbirlerine gazeteler kanalıyla saldırmaları yine bu dönemde olmuştur. Öyle ki, "Vakit" gazetesinde yayımlanan "Türk" başlıklı yazıda; arapça'nın bizim için önemi, türkçenin ayrı bir dil olduğu mes'eleleri çerçevesinde; Fâtih Sultan Mehmed'in arapçayı ana dili olan türkçe kadar iyi bilmediği, buna karşılık türkçeyi çok iyi bildiği belirtilmiş ve İstanbul'u feth ile İslâm'a en büyük hizmeti yaptığı ifade edilmiş; arapçayı çok iyi bilen Müseylemetü'l-Kezzâb'ın ise İslâm'a en büyük kötülüğü yaptığı anlatılmış, dolayısıyla arapça ile türkçenin ayrı ayrı diller olmasının doğrudan İslâmiyet'le alâkalı olmadığı söylenmek istemiştir. Bu dil tartışmalarında Arapça mukaddestir, fakat türkçe ayrı bir dildir, bizim dilimiz Türkçe'dir fikri işlenmiştir.

Öte yandan Belâgat-ı Osmaniyye ve Talîm-i Edebiyat münakaşalarında El-Hac İbrahim Efendi, halife olarak Abdülhamid'in müdahale etmesini açıkça istemiş fakat hiçbir karşılık bulamamıştır.

Bugün bile görülmeyen dil, edebiyat tartışmaları o dönemde yapılmıştır. Bu tartışmaların dil ve edebiyatımızın gelişmesinde etkili olduğu muhakkaktır. Servet-i Fünûn döneminin dekadanlılık tartışması, **Ben bir Türküm; dînim, cinsim uludur**, diye meydanlara çıkan Mehmet Emin Yurdakul'un şiiri dolayısıyla yapılan münakaşalar, hece-aruz tartışmaları hep bu devirde olmuştur. Denebilir ki Türkiye Cumhuriyeti'nin temelinde yer alan fikir, cumhuriyet inkılaplarının fikrî zemini hep Abdülhamid devrinde kurulmuştur. II. Meşrutiyet devri savaşlar devridir. Kendinden önceki dönem kadar verimli olamamıştır.

Bütün bu tartışma, münakaşa ve kavgalarda II. Abdülhamid hiçbir zaman taraf olmamıştır.

Aslında II. Abdülhamid samimî bir şekilde yeniliğe tarafdardı. O, Tanzimat zihniyetine uygun bir şekilde batılı idi. Ama özde kendi değerlerine bağlı ve doğulu olmaya çalışıyordu demek yanlış olmaz. Bir taraftan İslâm hukûkuna dâir eserleri tercüme ettirerek batı hukûkunun karşı-

tan Gazalî'nin Tehâfüt ü'l-Felâsife, İhyâ ü Ulûmi'd Dîn ve el-Munkız Mi-ne'd-Dalâl adlı eserlerini tercüme ettirerek batının materyalist felsefesine karşı İslâm felsefesini çıkarıyor, ayrıca medresenin dar çerçevesine karşı tasavvufî kelâm ve felsefeyi uzlaştıran bir anlayışı yaygınlaştırmak istiyordu. Bu arada bazı tasavvufî eserlerin neşrini de sağladı. Eğer dönemin siyasî olayları fırsat verseydi, aydınlarımızın ne olduğunu tam anlayamadıkları batı düşüncesine karşı Türk rönesansı gerçekleşebilirdi. Amma bu konuda Abdülhamid âdetâ yalnızları oynuyordu. Afrika'daki şeyhlerin İstanbul'a getirilişi ve Rumeli'de yeni yeni bir tasavvuf hareketinin başlatılmak istenmesi de son derece mânîdardı. Sultan başlangıçta olduğu gibi Rumeli'yi kazanmak istiyordu. Ama zaman çok değişmişti.

Bütün bunlar II. Abdülhamid'in Türk tefekkür hayâtında henüz araştırılmamış, belki şurda burda kısmen temas edilmiş taraflarıdır. XX. yüzyılın sonlarında, Abdülhamid'in artık sloganlar dışında, ilmin ışığında değerlendirilmesini beklemek hakkımız değil midir?

KONYA'NIN BATISI TAKKELİ BİR DAĞ

Kâmil UĞURLU

Neden böyledir güz günleri? Göçmek üzere yükünü saran, sararmış yüzlü sevgili ihtiyarlar gibi.. Biraz kırgın, biraz hasret, biraz sitemkâr ve fazlaca yorgun..

Konya'nın batısında Takkeli bir dağ vardır. Güneş hep onun üstünde solar. Baharda farklı, sonbaharda bir garip solar. Takkeli'nin bulutları baharda kar gibidir, güzde ise yanar bir ucundan, tutuşur yanar. Çekirdeği alınmamış pamuk topakları gibi. Gün batanda bir yangındır başlar, renkten renge girer

Konya'nın o tarafı. Öylesine bir boyanır ki damlar, ağaçların ucu, arabaların camları ve Akyokuş'un her dem tüten kutsal dumanı. Kimdir Tanrım, bu usta işi boyamayı yapan, kimdir, akşam vakitlerini böyle hüznle yıkayan kimdir?..

Ve kimdir, senaryonun bu en can alıcı noktasında, gökte karınca hızıyla ilerleyen bir uçağın ardındaki çizgiyi bu olağanüstü sahneye karıştıran, yâni bu düşü tatsızlaştıran?

Kanlıgöl'ün günbatısında ikinci vakitleri, başka bir âlemden ödünç alınmış zamanlardır. O saatte oraları Konya değildir. Sarısı ve kızılı bol renkler içinde bir limandır gökyüzü şimdi. Vakit gündür. Gün el etmek üzeredir.

Anam fasulye pişirmiştir ve kokusu bahçe kapısından taşmaktadır. Henüz devrilmemiş, alınıp-götürülmemiş eski, iri, hantal tektük mezartaşları, taştan başka birşey olup-çıkışlardır.

Birazdan mahalleli sökün edecektir Aksinne'nin ucundan. Muhsin amcanın Hüselek, Seyit Mehmet amcanın Yakup, Alyanaklı Abdullah efendilerin Memet, Açöldüm Fadim teyzenin zâlim Omar'ı. Hepsi de yorgun-argın. Ve hepsi de ortasında akşamın ve sokakların.. Birazdan gecenin kepengini indirip evlerine girecekler. Evlerinde selâmet üzeredir,

herşeyleri, bilip-dururlar.

Babam birazdan gelecektir. Kavaklı câmi uzak değildir. İki oda-bir mâbeyn evimiz dört çocuk altı nüfustan başka konuklara da yetmektedir. Anam biraz söylene de o bize gösteriştir. Misâfiri sevmese gelen mi olur? Hele kendi yakınıysa keyfine diyecek yoktur.

Anam, anam güzel anam..

***

Bu mevsimde görmediyseniz, Konya'yı görmüş sayılmazsınız. Ve güz, artık şehrin merkezine uğramıyor. Bahar da. Kaskatı beton mekânlarda artık sâdece iki mevsim var. Yaz ve kış. Bıçakla kesilmiş gibi, belli bir zaman ve saatte biri çeker gider, öteki gelir oturur.

Oysa şehrin ortasından kıyılara çıkıldıkça, naylon torbadan başınızı kurtarırsınız. Taze havayla karşılaşırsınız.

Ulurmak tarafındaysanız Aladağlı bir serinlik sarar sizi. Şakalağın köprüsünde Bozkır rüzgârı. Kışla tarafında hafif bataklık kokar. Akyokuş'un eteğini Beyşehir tutmuş.

Şehre yeni gelen, şehre nerede değdiyse, yükünü oraya yıkmış. On-dan sonra gelenler ise onun gölgesine yıkılmış. Şehrin dört bir yanında bazan minyatür, bazan büyük Hâdimler, Bozkır'lar, Beyşehir'ler oluşmuş..

Ama öylesine oluşmuş. "Kendim gurbet elde, gönlüm sılada" misâli..

***

Bu mevsimde bir gün kendimden çıkıp gideceğim. Kör Niyazi'den simit alıp Kayalıpark'a oturacağım. Tek-tük kalmış, ocunmuş kuşların telâşesini seyredeceğim. Postanenin merdivenlerinde mektup atmaya gelmiş askerler olacak. Şamtatlı satan ihtiyarın çakır gözlerinde hüzünden eser görmeyeceğim. Otobüsler ışıklarda yine durmayacaklar. İplikçi Camiinin önündeki kara tahtaya "..Hiç ölmeyecekmiş gibi.. Yarın ölecekmiş gibi.." yazmış olacaklar.

Salma Halil, Düdük Selâhattin, Ölüvar Mustafa, Sabile, Havvana Vırık, Kitaplı Ali Hoca, Beyabi Selâhattin Bey'le oturup meclis kuracağız.

Her kafadan bir ses çıkacak.

Sonra kavga çıkacak.

Hasan Hüseyin bir kenardan hınzır hınzır gülecek. Koray, bu günün şiirini yazacak. Sonra Kıbrıs radyosundan Özel Vâsıf ve İzzet Şahin'in şiirlerini dinleyeceğiz.

Bir gün kendimden çıkıp, böyle bir çılgınlık yapacağım. Böyle bir mevsimde ve vakit geçmeden..

Yâni güneş bize mendil sallamadan.

ABDÜLHAMİD HAN GERÇEĞİ

Zeynep ULUANT

1990 senesinin Şubat ayında, turistik bir seyâhat yapmak üzere bulunduğumuz Paris'te Versaille Sarayını geziyorduk. Rehberimiz genç, zarif bir hanım kızdı. Muazzam sarayın, görmüş geçirmiş muhteşem salonlarını bize gezdirirken, fazla ayrıntıya girmeden açık ifâdelerle bilgi veriyordu. Kral ve kraliçeye âit olan debdebeli yatak odalarına gelince ise şu açıklamayı yapmak ihtiyâcını hissetti: "Burası, kraliyet âilesine âit odalardır. Fakat iddiâ edildiği gibi, temizlik anlayışı ve tuvaletten yoksun değildir. Tuvaletler arka taraftadır". Genç Fransız kızı, pek de gerçek olmayan bu iddiâyı öne sürdükten sonra, bizleri Fransız ihtilâlinin en kanlı sahnelerine şahitlik eden bölüme geçirdi; fakat ne kraliyet âilesine sövdi ne de ihtilâlcilerin aleyhine konuştu. Gâyet objektif bir şekilde, ecdâdının belki de en kanlı ve acı târih sayfalarını, kaderin bir cilvesi, târihin tabîî akışı olarak değerlendirecek şuurlu bir Fransız vatandaşından bekleneni yaptı. Saraydan çıktığımızda ise hepimiz aynı noktada hemfikirdik. İbretle, kızın geçmişine arka çıkan davranışını takdir ederek, en yakın zamanda memleketimizde de bu târih şuûrunun yerleşmesini temennî ettik.

1996 senesinin Şubat ayında ise, Sultan II. Abdülhamit'in bânîsi olduğu Dârülaceze'nin kuruluş yıldönümü dolayısıyla kapısına asılan poster önünde bir grup gâfil toplanıp, akıllarınca protesto konuşmaları yaparak resmi yumurta yağmuruna tuttular. O sırada nedendir bilinmez bir Allâh'ın kulu da çıkıp gereken cevâbı veremedi. Elleriindeki pankartlar deli saçmasından da değersiz hezeyan timsâli, cehâlet ve ihânnet örneğiydi. Yalnızca iki gün sonra, millî asabiyete sâhip bir grup vatansever genç

toplanarak, bu terbiyesiz saldırıyı kınadı ve Dârülaceze Müdürü de bir konuşma yaptı.

İşte bu tâlihsiz olay üzerinedir ki, geçen sene kütüphânenin bir köşesinde bularak yeni harflere geçirdiğim bir risâleyi ve Abdülhamid Han'ın târihimizdeki akislerini tekrar gözden geçirme ihtiyâcını hissettim. Sağ üst köşesinde "târihî vesîkalar" ibâresi bulunan bu kitapçık "Sultan Abdülhamid-i Sâni'ye Dâir" adını taşıyordu. Tâarihçi Abdurrahman Şeref'in aynı başlıklı yazısıyla, gene bir tâarihçi olan Ahmet Refik'in "Sultan Abdülhamid-i Sâni'nin Na'sı Önünde" adlı makâlelerinden müteşekkildi. Devrin pek çok meşhur sîmâsı gibi, sağlığında pâdişâha şiddetle muhâlefet edenler acabâ ölümünden sonra aynı kanâati devam ettiriyorlar mıydı? Pâdişâhın doğum, cülûs, hal' ve ölüm tâarihlerinin ardından, yazı şu paragrafla başlıyordu. "Osmanlı pâdişahlarının izdiyâd-ı sinn (ömür uzunluğu) cihetinden ikincisi ve imtidâd-ı saltanat (saltanat süresi) îtibârıyla dördüncüsü olan Sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni artık târihe mâloldu. Alâik-i dâr-ı fenâdan (dünyâ işiyle ilişkiden) el çekmesiyle geride kalanların husûmet-i dünyeviyye ve ihtirâsât-ı kalbiyyelerine hâtime (son) çekilmek lâzım gelir. Mevtâyâ rahmet okumak ve taksîrâtına mağ-firet dilemek muktezâ-yı (gerek) necâbet-i (soy temizliği) islâmiyyedir. Otuzüç sene süren hükûmetini muhâkeme ve tenkit etmek ileride müverrihinin âdil vicdanlarına ve bî-taraf kalemlerine âit bir vazîfedir."

Günümüzde, karalama kampanyalarının arkasına sığınan, tâarih bilgisinden nasîbini almamış ve hıyânet tuzağına düşmüş bâzı kıt fikirlilerin dikkatine sunulacak bu satırlardan sonra pâdişâhın portresi şöyle çizilmektedir. "Şehriyâr-ı müşârünileyhin (bahsedilen pâdişah) sîmâ ve bünyesinde Hânedân-ı Osmâniyye'ye mahsus olan alâmat (alâmetler) iyice fark ve müşâhede olunurdu. Nitekim Centile Bellini tarafından tersim olunan (çizilen) Fâtih'in tasvîrinde hâkân-ı sâbık'ın hutût-ı vechiyyesi (yüz hatları) nümâyandır (belirgindir). Kendisi zekî ve hassas dakîkaşinas, muâmele-i mu'tâdesi (alışılmış) nâzik, halâvet-i mahsûsa-i sadâya (tatlı ve kendine has bir sese) mâlik, efendiliğin ve hilâfet ve saltanatın hüner ve vekârını maa't-takdir (lâyıkıyla) yerine getirir, bendegânını taltif ve kendiyile görüşen ecânibi tatlı dili ve câzibe-i nezâketi ile teshir (büyüleme) etmenin yolunu bilir, tehdîdini hakkıyla îkâ' (yaptırma) kâdir ve lede'l-hâce (ihtiyaç görüldüğü zaman) teskîn-i hiddete muktedirdi. Küçük yaşından beri müptelâ olduğu vâhimenin tesîriyle saltanat ve hayâtını dâimâ tehlikede görmek kendisinde bir maraz-ı müzmin-i mânevî hâlini almıştı. Jurnalcilerin ilkâat-ı mütevâliyesi

(birbiri ardınca gelen telkinler) vehmine mirvaha-cünban (yelpâze sallayan) olmakla hıfz-ı câh (makâmını korumak) için hatıra gelen ve gelmeyen takayyüdat (uğraşmalar) ve tazyikâtın kâffesini (hepsini) icrâ ve hâb ü âram (uyku ve dinlenme) ve faâliyet ü ihtimâmını bu uğurda fedâ eylediği halde Cenâb-ı Rabb-i Kâdir'in adâlet-i ezeliyyesi tecellî âkıbet korktuğuna uğradı ve hal' olundu."

Daha sonraki paragraflarda, otuzbir Mart vak'ası akabinde yaşanan gerginlikler, hal'in kaçınılmaz olduğu ve mecliste bu doğrultuda karar alınıp fetvâ meselesi de biraz zorca halledildikten sonra, o vakitler aynı zamanda Maârif Nâzırı olan yazarın, bâzı mebuslar gibi hal' değil istifâdan yana olduğu anlatılmaktadır. Yazı şu mânidar ve dikkat çekici paragraflarla noktalanır. "Heyet-i murahhasa hâkân-ı sâbık'a hal'ini tebliğ eyledikte: "Muktezâ-yı kader böyle imiş, ben onu anladıyım." diyerek devlete ettiği hizmetleri yâd ü ta'dâd (saymak) ve birâderini senelerce muhâfaza ettiği Çırağan'da suikastten berî (korunmuş) olarak ikâmetine müsâade olunması arzusunu izhâr etmekle bu arzusunun meclis-i millî'ye tebliğ olunacağı vaadi verildi. Fakat arzusu is'âf olunamayarak ertesi akşam Selânîk'e izâm (gönderme) kılındı.

Hal'i münâsebetiyle ibret-âmuz birkaç şey hatıra gelmişti. Ağzından çıkan bir irâde koca memleketin her köşesinde mutâ (itâat edilen) ve kânun kuvvetini hâiz ve ahkâm-ı kânûniyye ve hattâ şer'iyyeyi ta'tîle kâdir olan o muazzam pâdişah hükm-i takdîrin önünde ez'afül'-ibad (halkın en zayıfı) menzilesine inerek zebun kalması ve tagayyürât-ı kevnîyeye (dünyâ hâlinin değişiklikleri) bilfiil şâhit olması ve meclis-i hal'e en ziyâde görüldüğü ve müşkül zamanlarda vukuf ve sadâkatine mürâcaat ettiği Said Paşa'nın riyâset etmesi ve hal'i karârını veren meb'ûsan içinde vaktiyle makhûr-i istibdâdı olmuş ve senelerce menfâlarda sürünmüş birçok zevâtın bulunması ve kendisinin birâder-i mehterini senelerce sakladığı Çırağan mahbesine rızâ ve mutâvaat (baş eğme) göstermesi, işte bunlar ikbâl-i cihânın kararsızlığına ve zimamdârân-ı ümemin (ümmetlerin idârecileri) hayât-ı ebediyyesi sahâif-i tevârihde (târîhin sayfaları) muncelî (parlak) olacağına açık ve güzel misâllerdir. Hengâm-ı ikbâlinde: Ne kendi eyledi râhat, ne halka verdi huzur mıs râını okuyanlardan birçoğunun cenâze namazında Bâkî'nin:

Kadrini seng-i musallâda bilip ey Bâkî

Durup el bağlayalar karşına yâran saf saf

beytini hatıra getirmeleri hüsn-i hâtimeye (güzel son) dâll (gösteren) garâib-i mukadderattandır. **Fa'tebirû yâ ulû'l ebsar.** (Ey basîret

sâhipleri ibret alınız)"

Bu düşündürücü satırlardan sonra Ahmet Refik'in "Sultan Abdülhamid-i sâninin nâşi önünde" adlı yazısı yer almaktadır. Konunun hüznüne uygun tabiat tasvirleriyle dolu satırlarda pâdişâhın cenâze töreni bütün tafsilâtıyla anlatılır. Merâsimi tâkip eden ahâlinin fazlalığı, evlerin pencerelerinden, damlarından, ağaçlardan manzarayı ağlayarak seyreden insanlar, Topkapı Sarayı'nın Hırka-i Saâdet bölümündeki gasil işlemi, şehzâde ve damatların hâl-i perişânı, tabutun hemen arkasında yeralan Şâzelî dergâhı şeyhi ve dervişlerinin tehlil ve tekbirleri ve nihâyet, Sultan Mahmut Türbesine defin işlemi his yüklü satırlarla dile getirilmiştir. Bilhassa, gasil işleminin anlatıldığı kısım pek hüznü ve dikkate değerdir. "Hâcet penceresi önündeki hasırlar kısmen kaldırılmıştı. Karşıda geniş buzlu camlar Haliç'in görülmesine mâni oluyordu. İki yeşil kerevet üzerinde, serviden altı kollu ufak bir tabut, hasırların kalktığı taşlık üzerinde, ufak bir teneşir görülüyordu. Sultan Abdülhamit, üryan ve bî-ruh teneşir üzerine yatırılmıştı. Hâcet penceresinin yaldızlı parmaklıkları önünde müteessirâne durdum. Tabutun ilerisinde, enderun erkânı, ellerini hürmetle kavuşturmuşlar, hizmete muntazır bekliyorlardı. Karşıda, Sultan İbrahim'in sünnet odası, asırların menâkıbını saklayan kapalı kapısı, mâvi çinili duvarlarıyla, târihin bu safhasına karışmak istemiyor gibiydi. Teneşirin etrâfında, ikisi yeşil, ikisi beyaz sarıklı, dört hoca, ellerinde sarı lifler, misk sabunları, dindârâne bir ihtiramla nâşi yıkıyorlardı. Sultan Abdülhamit'in beline doğru beyaz ve yeni bir kefen örtülmüştü. Göğsünden yukarı ve dizlerinden aşağısı açıktaydı. Vücudunda uzun bir hastalığın za'fı görülüyordu. Renginde ölüm sarılığı, korkunç bir sarılık yoktu. Fildişinden câmid bir cisim gibiydi. Boyu ufak, saç ve sakalı ağarmıştı. Burnu, çehresine nisbeten uzunca idi. Gözleri kapanmış, çukura batmıştı. Uzun ve siyah kaşlarının vaz'ında melâl ve teessür vardı. Saçları alnına doğru biraz dökülmüştü. Sakalı bembeyaz uçlarına doğru sararmıştı. Yüzünde ihtiyarlık âlâmeti fazla buruşukluk yoktu. Boynu incemiş, omuz kemikleri dışarı fırlamıştı. En zayıf yerleri göğsü idi. Göğüs ve kalça kemikleri görülüyordu. Bacakları beyaz ve ince, ayakları ufaktı. Vücûdunda hiç kıl yoktu. Yalnız meme uçlarında, kollarının alt kısımlarında parmaklarının üzerinde siyah kıllar görülüyordu. Kolları bîtâbâne iki tarafa düşmüş, ayaklarının parmakları açılmıştı. Vücûdunun sağ tarafı bembeyazdı, sol tarafında ve arkasında kırmızılıklar görülüyordu. Hey'et-i umûmiyyesi sevimliydi. Beyaz bir vücut, yıkandıkça güzelleşen bir na's, yeni bir teneşir üzerinde, yıkayanların ellerine tâbi, uzanmış ya-

tıyordu. Na'şın karşısında, ellerinde gümüş buhurdanlar, ağalar duruyordu. Herkes huzû (alçak gönüllülük) içinde idi. Bütün sîmâlarda tevekkül alâmetleri görülmüyordu. Hırka-i Saâdet dâiresi târihî bir gün yaşıyordu. O gün vekâyi ile dolu, uzun bir saltanat devresinin son sahifesi kapanacaktı. Bütün nazarlar, Sultan Abdülhamid'in teneşir üzerinde yatan kapalı gözlerine dikilmişti. Na'şa sıcak sular döküldükçe beyaz bir duman yükseliyor, buhurdanlardan çıkan od ve anber kokularına karışıyordu."

Görölmektedir ki, devrin modası Abdülhamid aleyhtarlığıdır. Ne garip tecellîdir ki, onu tahttan indirme yarışı içinde olanlar yönetimin İttihat Terakkî'nin beceriksiz ve basîretsiz ellerine geçmesinden sonra pâdişâhı mumla arar olmuşlardır. Yukarıdaki yazıların müellifleri de bu cümledendir. İşin üzücü tarafı, hâdiseler ve kişilerin artık târihe malolmasına rağmen bâzı gâfil zümrelerin câhilâne ve mütecâviz tutumlarında ısrarlarını sürdürmeleridir. Halbuki, târihî olaylar cereyan ettikleri devirlerin şartları içinde değerlendirilmelidirler. Ayrıca, ecdad sevgisi, ana baba sevgisi gibidir. Ebeveynimizi kusurlarına rağmen nasıl seviyor, hürmette kusur etmiyorsak topraklarının ve kültürünün mîrasçısı olduğumuz atalarımıza karşı da aynı sorumluluğu taşımaktayız. Üstelik dünyâ târihinde gerçekten müstesnâ bir yere sâhip ecdâdımızın mîrasçısı olarak biz torunlara düşen, kusur ve eksikleri târih çerçevesinde değerlendirerek, bugünkü istikâmetimizi ona göre tâyin etmektir. Bırakılan mîras gerçekten eşine az rastlanacak kadar değerlidir. Sultan Abdülhamid de insan olmak hasebiyle elbet hatâ yapmıştır. Fakat, tahta geçtiği dönemin nâzik şartları düşünülürse, mutlak yönetiminin sebepsiz olmadığı görülür. Üstelik, keskin zekâsı ve ince diplomasisi ile menfaat kapılarını kapadığı Haçlı dünyâsının müthiş muhâlefetine, o çok reaksiyon alan sıkı rejimi ile karşı koyabilmiştir. Bu ağır iç ve dış muhâlefete rağmen otuzüç sene, imparatorluğu ayakta tutmayı başarmıştır. Boşalmış hazîneyi, tutumlu mizâcî ile biraz olsun toparlamış, dış borçları azalttığı gibi birçok esere de imzâsını atmıştır. Dârülaceze, Hamîdiye su tesisleri, fen, edebiyat, hukuk, tıp fakülteleri, Halkalı Baytar Okulu, Güzel San'atlar Akademisi, muallim mektepleri bunlardan sâdece birkaçıdır. Zelîlâne bir şekilde yapıştırılan Kızıl Sultan yaftası ise, Rusya'daki soydaşlarına kanarak, refah içinde yaşamalarına rağmen isyan edip zulüm yapan Ermeni komitacıları ve taraftarlarının işidir. Eğer kapısını devamlı aşındıran siyonist güçlere aslâ tâviz vermeyerek bir karış Filistin toprağını dahî Yahûdîlere satmadığı düşünülürse bu karalama kampanyasının sebebi daha iyi anlaşılabilir. Sevgili arkadaşım Ayşe Tunceroğlu'nun birkaç gün önce çıkan yazısında

belirttiği husus, bu konuyla yakın alâkası olması dolayısıyla pek mânîdardır. Görmüş geçirmiş ve târih şuûruna sâhip bir okuyucusu anlatır. Konya'dan İslâm dünyâsının muhtaç memleketlerine gönderilen yardımlarla bu zâtın ilgilendiğini duyan Filistinliler, kendi halklarının da unutulmamasını istemeye gelmişlerdir. Bu talep, kendisine bâzı acı târihî gerçekleri hatırlatır. Osmanlı'nın son demlerinde, o devreyi yaşamış ağız-lardan nakledilen hâtıralar gözünün önünde canlanır. İngiliz ve Yahûdi altınlarına kanan Araplar, topraklarını yok pahâsına elden çıkarıp kumar ve sefâhat âleminde yerlerken, Türklere eziyet etmeyi de unutmamaktadırlar. Hattâ bu eziyetlerin şiddetini arttırdığı bir gün Osmanlı paşalarından biri, teskin etmek istediği Araplara sorar: Niçin düşmanca davranıyorsunuz? Biz gidersek Yahûdi veyâ İngiliz gelir. Bunu mu istiyorsunuz? "Evet" der Araplar, "yeter ki siz gidin de kim gelirse gelsin." İşte günümüzde Filistin halkının yaşadığı felâketlerin durup dururken başlarına gelmediğini söyleyen Lütfü İkiz Bey'in anlattıkları şu ibretli beyitle noktalanır:

Nîk ü bed arayan her kim bulur âlemde ettiğini
Kendi çekmezse mîrâs-ı cezâ kalır evlâdına.

Sultan Abdülhamid, hal'in akabinde gönderildiği Selânîk'den birkaç sene sonra Beylerbeyi Sarayına getirilirken, gazeteden dahî mahrum edildiği bir sürgün hayâtı yaşıyordu. Tâkip etme imkânı bulamadığı vahim politik gelişmeleri İstanbul'a gelirken kavramış, gözlerinden yaşlar süzülerek "Memleketimi ne hâle getirdiniz" diyerek duyduğu derin teessürü belirtmişti. 1918 yılının Şubat ayında, ömrünü verdiği imparatorluğun çöküşüne şahit olarak, Beylerbeyi sarayında hayâta gözlerini kaparken son sözü "Allah" oldu. O'nu karalayan gâfilleri son deminde bile berâber olduğu Allâh'a havâle ediyor, mîrâsına sâhip çıkan şuurlu vatan evlâtlarının hiç de azımsanmayacak ölçüde olduğunu memnûniyetle müşâhede ediyorum. Rûhu şâd, mekâmı cennet olsun.

GÖRDÜKLERİMİZ - OKUDUKLARIMIZ

Kemal Y. AREN

GÜZEL İNSANLAR - TEŞEKKÜRÜ ÇOK OLANLARDIR...

Su içti.

Bardağın kenarına ufacık, belli belirsiz bir öpücük kondurdu.

Teşekkür öpücüğü.

Bardağa teşekkür, hizmet ettiği için. İnsana hizmet ettiği için.

Halka hizmet Hakk'a hizmettir.

Bardak da ibadet etti.

* * * *

*Yemek yediği masanın kenarına da küçücük bir
öpücük, duadan sonra, kalkarken.*

Masaya da teşekkür... İbâdetin makbul olsun!..

* * * * *

Namazı bitti, tesbihini tamamladı,
imâmeye dudaklarını değdirdi. Ona da
bir küçük öpücük.

Avucunda katladı, usulca yanına bıraktı. Fırlatıp duvar dibine atmadı. Hizmeti biteni kaldırıp atmak kitabında yazmıyordu.

*

* *

O'nda sert, haşın hiç bir davranış görmedim.

* * * *

Seccâdeden kalkmadan bir secdeye daha vardı.

Dudaklarını secde ettiği yere değdirdi, usulca, yumuşacık.

Seccâdeye de teşekkür.

* * * * *

Dostunun elini avucuna aldı, başparmağının üstüne usulca dudağını değdirdi.

Musafaha diyorlardı buna.

Ona göre sâdece teşekkür etmekte.

Dostun dostluğuna teşekkür...

Seni bu âlemde bana dost eyleyene şükürler olsun...

Şükür... şükür... şükür... ne güzel şükredebilmek!...

Eşyâdan bile teşekkürünü esirgemeyen bir gönül ne güzeldir!..

Eşyâya dahî muhabbetini gönül dolusu sunabilen bir ruh ne yücedir!..

* * * * *

MAHVİYET -Kendinden Bahsetmemek- TAMAM DA NEREYE KADIR?...

"Gördüklerimiz - Okuduklarımız" yazılarını tenezzül buyurup takibedenler "Fetih Cemiyeti'nin - Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı'nın" faaliyetlerinden hiç söz etmediğimi farketmişlerdir. Evet, hiç bahsetmedim. Çünkü bu müesselerin bir mensûbuyum. Yapılan birbirinden güzel işleri, faaliyetleri anlatmak, bilfiil içinde olmasam dahî, kendimi methetmekle bir mânâya gelir diye düşünürüm. Ne ki ben, "**İftihar etmedim, hamdettim!**" diyen bir ulu'nun izinden gitmeye çalışıyorum. O halde bana da düşen iftihar değil, hamdetmek. Zira iftihadı övünme var, benlik var. Hamd ise nimeti verene teşekkür!..

Onun için bugüne kadar mensûbu bulunduğum bu müesseselerin faaliyetlerinden bahis açmadım. Çok zaman içim kıpır kıpır etti ama edeb kalemime bağ oldu.

Destur niyaz edip şu kadcığını söylememde mahzur olmaz diye düşünüyorum: Bu ramazanda da, geçen yıllarda olduğu gibi Kubbealtı Vakfı'nın, Türk Kadınları Kültür Derneği'nin çocuklar için, büyükler için pek rûhâniyetli, pek tatlı iftarları oldu. Lezzeti sadece tadılan ama anlatılamayan güzellikler.

Rabbim tekrârını nasibetsin!...

* * * *

YUNANLI'DAN SADIK AHMET (cinâyetine) İTİRAF!...

"İnhanlı Karakol Komutanı Athanasisos, 'İstediğimiz şahısları trafik kazasıyla tasfiye edebiliriz. Dr. Sadık Ahmet'i hatırlayım.' dedi.

21.2.1996 târihli "Zaman" gazetesinde çıkan bir haberin alt başlığı bu sözler.

Akademi Mecmûası'nın Ocak 1996 sayısında Işık Ahmet Hanım'la yapılmış röportajda **"Olayın kazâ olması mümkün değil! Ama bizim başkonsolosumuz 'kazâ' dedi ve kapanmasını sağladı. Onu hiç affetmiyorum. Türk halkına ve Allâh'a teslim ediyorum."** derken ne kadar haklıymış. İşte adamlar kendileri itiraf ediyorlar, itiraf ne kelime, bas bas bağırıp, bu olayı da emsal göstererek tehdit ediyorlar. Biz ise, koskoca Türkiye Cumhuriyeti olarak **"Hayır hayır o bir kazaydı, tabii kazâ her yerde olur. Ne yapalım!"** zavalılığıyla boyun büküp oturuyoruz.

Rahmetli Mehmet Akif gibi ben de **"Ey milleti merhûme, hani senin tabutunu bu yer küresi çekemezdi, sen o kadar büyüktün. N'oldu sana!.."** Bak işte hâline kargalar bile gülüyor. Yazıklar olsun demek istiyorum. Ama ne fayda?..

* * * *

BİR "DÂVÂ" ADAMI - HAMİYETLİ İNSAN⁽¹⁾

Maraşlı, avukat, eski milletvekili Mehmet Yusuf Özbaş Beyefendi'den mecmuamızın Ocak-1995 sayısında uzun uzun bahsettiğimi hatırlarsınız. Ömrünü ve servetini, Maraş kültürünün araştırılmasına ve gelecek nesillere müze ve kütüphâne olarak teslim etmeye hasretmiş bir güzel insan. DÂVÂ adlı senede bir sayı çıkardığı bir dergiden de söz açmışım.

DÂVÂ, beş yaşına basmış. Allah mübârek etsin.

Bu sayısında ağırlığı Maraşlı alevî-bektâşi erenlerine vermiş. Nâdir Baba, İzzet Baba, Seyid Dede ve diğer dedegân... Ayrıca Vehhâbîler hakkında da araştırma yazıları. **"Bir İbret Belgesi"** ibretle okunmaya

(1) DÂVÂ'nın istenme adresi: Mehmet Yusuf Özbaş. Akdere Cd. 15, Kahramanmaraş.

değer. Sayfa boşluklarında da kendisinin iki güzel rübâfsi yer almış.

"Hak denende, akan sular dururmuş
Hak yenende, er kardaşın vururmuş
Hak gelende susuz çöller yeşerir
Hak gidende, ulu deniz kururmuş."

"Hakteâlâ düşmeden kullarını îkaz eder
Suçluyu aslâ affetmez, cezâsın infâz eder
Görürsen zâlimi ikbâlde, yerinme aslâ
Çünkü ihmâl eylemez, mutlaka enkâz eder."

**Kubbealtı Akademisi Kültür Ve San'at Vakfı
1995-96 AKADEMİK TOPLANTILARI**

DÜNYÂ GÜNDEMİNDE TÜRKİYE

2. DEVRE (08 Mart 1996 - 19 Nisan 1996)

Nisan Ayı Programı

06 Nisan 1996 - Cumartesi Saat: 15.00

Konu : Vâkıfları Anma Toplantısı

12 Nisan 1996 - Cuma Saat: 18.00

Konu : Bugünün Japonyası

Konuşmacı : Mehmet Turgut

Üniversal Sigorta Yön. Kurulu Bşk.

19 Nisan 1996 - Cuma Saat: 18.00

Konu : Rusya'nın Dağılmasından Sonra

Yeni Cumhuriyetler ve Türkiye

Konuşmacı : Kâmuran GÜRÜN

Em. Büyükelçi

* * *

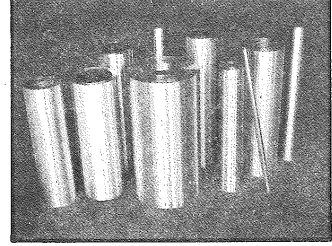
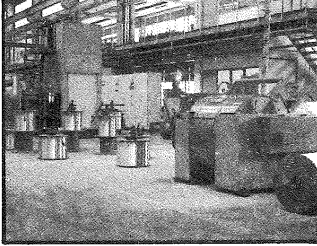
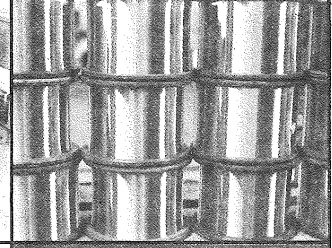
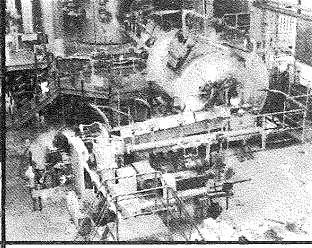
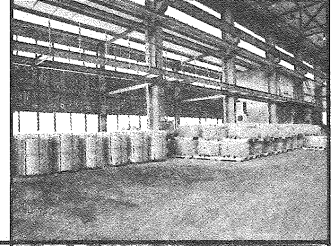
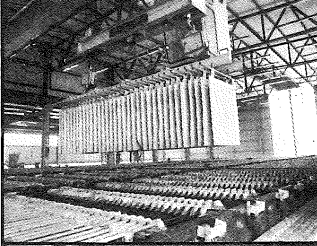
Yer: Kara Mustafa Paşa Medresesi

Yeniçeriler Cad. No. 43 Çarşıkapı-İST. Tel: (0 212) 516 63 87

sarkuysan

ELEKTROLİTİK BAKIR SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.

ELECTROLYTIC COPPER PRODUCTS

- Cathode,
- Copper Rod, (ETP & OFHC)
- Silver Bearing Copper Rod,
- Plain Wire,
- Tin Coated Wire,
- Multi Wire,
- Bunched and Bunched Stranded Conductor
- Flat Wire,
- Paper insulated Flat and Round Wire,
- Special Profile and Shape Rod.
- Bronze and Brass (for bearings)
by Centrifugal Casting

ELEKTROLİTİK BAKIR ÜRÜNLER

- Katot,
- Çubuk (ETP ve OFHC)
- Gümüş Alaşımli Bakır Çubuk
- Çıplak Tel
- Kalay Kaplı Tel
- Çok Telli
- Demet ve Bükümlü Tel
- Yassı Tel
- Kağıt İzoleli Yassı ve Yuvarlak Tel
- Özel Profil ve Şekilli Çubuk
- Yataklık Bronz ve Piring
(Santrifüj Döküm Tekniğiyle Üretilmiş)

Sarkuysan İş Merkezi, Şişhane Meydanı, Okçumusa Cad. No: 1 80020 Beyoğlu-İstanbul

Tel: (212) 252 60 00 (20 Hat) Fax: (212) 251 23 04 - 245 69 82 Telex: 25293 Saku tr. - 24311 Sakr tr.

Altın Çini

ALTIN ÇİNİ

KÜTAHYA-TÜRKİYE

Sebilerenler Cad. Karamalığıl Apt.

Zemin Kat No: 36 Kütahya

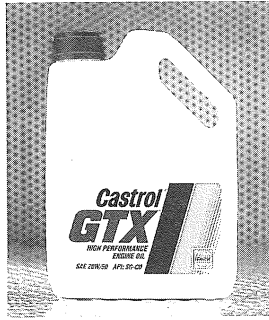
Tel: (274) 216 24 12 - 216 35 60

Devir deđiřti!

şimdi devir hesap devri. Artık hesabınızı iyi bilmek, harcadığınız paranın karşılığını fazlasıyla almak zorundasınız. Artık aracınızı korumak için, ihtiyacınıza en uygun, en gelişmiş ürünü seçmek zorundasınız. Bugün Türkiye'de milyonlarca kişi, aracının yağlama periyodunu gün geçtikçe uzatan, en akılcı harcamayla en yüksek verimi sağlayan bir motor yağı kullanıyor... Castrol kullanıyor.

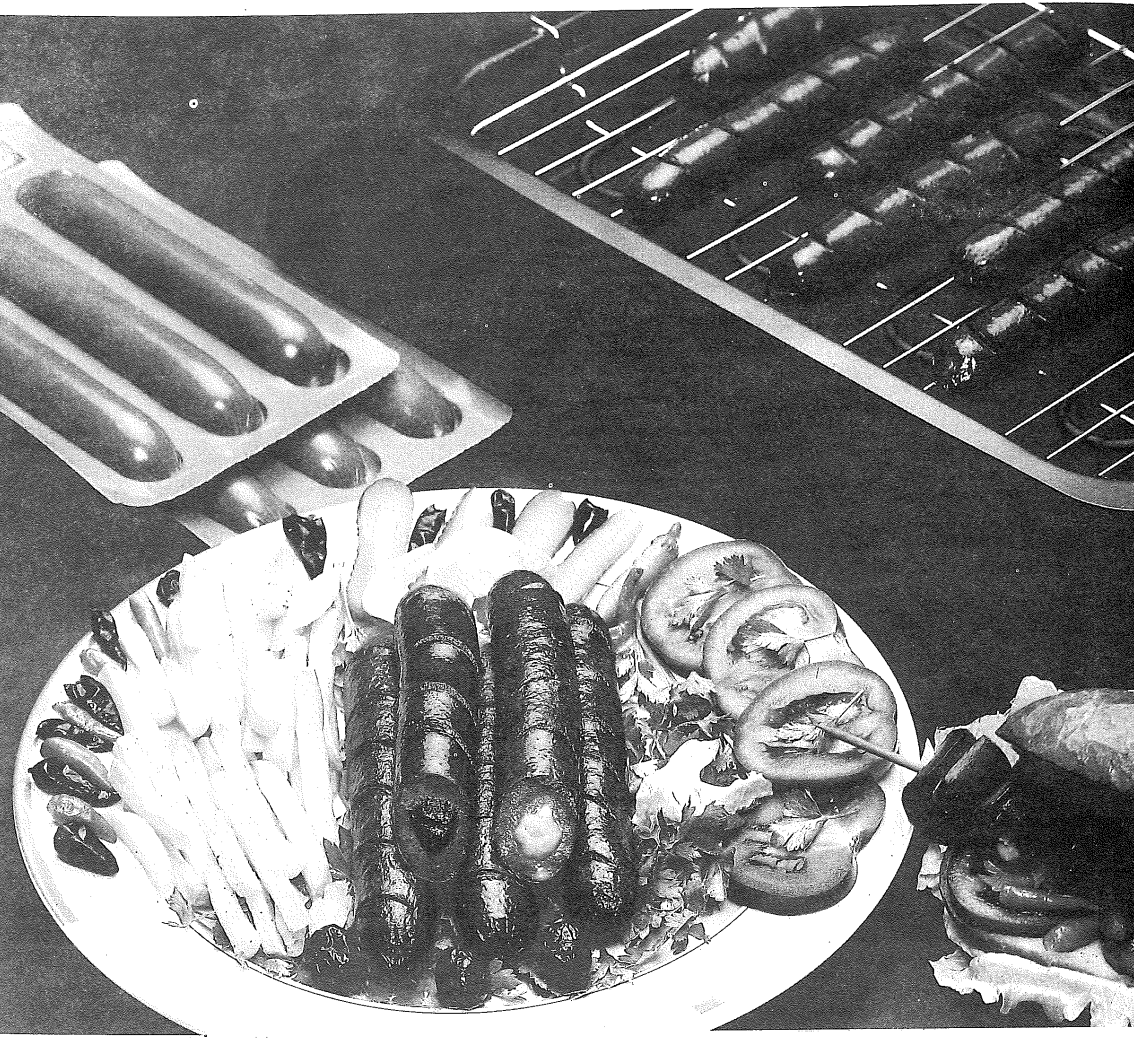
Castrol, bugün de bütün motorların yıpranma paylarını sıfırlamaya kararlı!

Ya siz?.. Çıkma yağla motorunuzu aldatmaya, yağlama periyodunuzu alt-üst etmeye, filtreyi ve bujileri karartmaya kalkışıyor musunuz? Aracından ve motorundan en akılcı harcamayla en yüksek verimi almak isteyen tüm Castrol'cüler gibi: Hayır... değil mi? Evet, devir değişti... Mükemmel motor yağının adı hiç değişmedi.

Castrol'le motorlar daima "0" km.

Beşler'den yepyeni bir sosıs... Beşler Karnaval

Beşler damak zevkinize yepyeni bir
lezzet armağan ediyor: Karnaval...

Türkiye'de ilk kez çift dolum tekniğiyle
hazırlanan iki ayrı lezzet; Özel Soslu
ve Kaşarpeyniri katkılı sosisler.

"Yenince Beşler yenir."

NE OLUR NE OLMAZ ŞEMSIYENİZİ YANINIZA ALIN...

Türkiye'nin sigorta konusundaki en büyük beklentisinin yegane cevabı: **UNIVERSAL ŞEMSIYE SİGORTASI**. İşyeri ve aileye yakın tüm riskleri gözeterek çok kapsamlı iki ürün hazırladık: "Aile Şemsiye" ve "İşyeri Şemsiye" Sigortası Poliçeleri. Tek poliçenin zamana, enflasyona ve

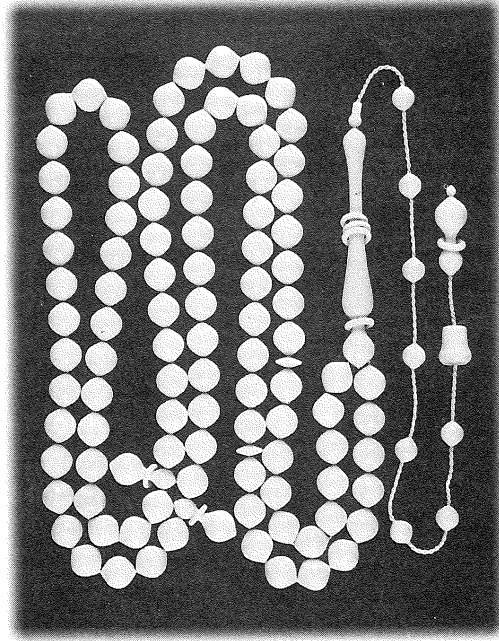
bürokrasiye karşı avantajları, tek kalemde. Şemsiyeniz bizde.

“DUA TANELERİ” TESPİH SERGİSİ

18 OCAK - 25 ŞUBAT 1996

YAPI KREDİ
KÜLTÜR
MERKEZİ

Yapi Kredi Vedat Nedim T r Müzesi

İstiklâl Caddesi 285 Beyoğlu 80050 İstanbul Telefon: (0212) 245 20 41 - 252 47 00/259 Faks: (0212) 251 07 04
Pazar hariç her gün saat 10.00 - 17.00 arası açıktır.

YAPI KREDİ